

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

KRITIČNA PRESOJA ŽVIŽGAŠTVA V SLOVENSКИH PODJETJIH

Ljubljana, marec 2023

MATIC SINJUR

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisani Matic Sinjur, študent Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtor predloženega dela z naslovom Kritična presoja žvižgaštva v slovenskih podjetjih, pripravljenega v sodelovanju s svetovalcem red. prof. dr. Markom Hočevarjem

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravil samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbel, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobil vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označil;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnal v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobil soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne _____

Podpis študenta: _____

KAZALO

UVOD	1
1 PREVARE	3
1.1 Opredelitev prevar	3
1.1.1 Trikotnik prevar	4
1.1.2 Diamant prevar	6
1.2 Preprečevanje prevar	7
1.3 Vrste prevar	7
1.3.1 Poneverba sredstev	8
1.3.2 Prevarantsko računovodsko poročanje	8
1.4 Elementi odkrivanja in preprečevanja prevar	9
1.4.1 Žvižgaštvo	9
1.4.2 Notranje kontrole	9
1.4.3 Oddelek skladnosti	10
1.4.4 Notranja revizija	11
1.4.5 Zunanja revizija	11
1.4.6 Forenzično računovodstvo.....	12
1.5 Statistika prevar	13
1.5.1 Globalna raziskava ACFE	13
1.5.2 Raziskava PwC v javnem in zasebnem sektorju v Sloveniji.....	13
2 ŽVIŽGAŠTVO	14
2.1 Opredelitev žvižgaštva	14
2.2 Pomembnost žvižgačev	15
2.3 Posledice žvižgaštva	16
2.4 Zakonodaja in zaščita žvižgačev	17
2.5 Način prijave nepravilnosti	20
2.5.1 Interna prijava.....	20
2.5.2 Zunanja prijava	21
2.6 Potek prijave	21
2.7 Nagrajevanja žvižgačev	23
2.7.1 Komisija za trgovanje s terminskimi pogodbami na blago	23
2.7.2 Ameriška komisija za vrednostne papirje in borzo	24
2.8 Žvižgaštvo v Sloveniji	24
3 RAZISKAVA ŽVIŽGAŠTVA V SLOVENSkih PODJETJIH	25

3.1	Sistem žvižgaštva v podjetju Krka, tovarna zdravil, d. d.	26
3.2	Sistem žvižgaštva v podjetju Lek d. d.	28
3.3	Sistem žvižgaštva v podjetju Petrol d. d.	30
3.4	Sistem žvižgaštva v Skupini GEN.....	31
3.5	Sistem žvižgaštva v podjetju Luka Koper d. d.	33
3.6	Sistem žvižgaštva v podjetju Mercator d. o. o.	35
3.7	Sistem žvižgaštva v Skupini Telekom Slovenije	37
3.8	Sistem žvižgaštva v Zavarovalnici Triglav d. d.	39
3.9	Sistem žvižgaštva v Skupini Intereuropa	41
3.10	Predlogi za izboljšavo vsem podjetjem.....	43
	SKLEP	44
	LITERATURA IN VIRI	46

KAZALO TABEL

Tabela 1: Status prenosa Direktive držav članic EU v nacionalno zakonodajo na dan 27. december 2022	19

KAZALO SLIK

Slika 1: Cresseyjev trikotnik prevar	4
Slika 2: Diamant prevar.....	6
Slika 3: Uspešen krog žvižgaštva.....	16

SEZNAM KRATIC

angl. – angleško

ACFE – (angl. Association of Certified Fraud Examiners); Združenje preizkušenih preiskovalcev prevar

CFTC – (angl. The Commodity Futures Trading Commission); Komisija za trgovanje s terminskimi pogodbami na blago

EU – Evropska unija

EUR – evro

PwC – PricewaterhouseCoopers

SPORP – Služba za preprečevanje, odkrivanje in raziskovanje prevar

USD – ameriški dolar

ZDA – Združene države Amerike

UVOD

Okoljski, finančni, družbeni in geopolitični pritiski ustvarjajo ogromna tveganja na področju prevar v organizacijah. Organizacije si želijo hitro ukrepati pri preprečevanju prevar, potencialni prevaranti pa poskušajo izkoristiti morebitne razpoke v obrambi pred prevarami. V organizacijah se že na splošno dogaja veliko prevar, pandemija covid-19 pa je možnost le-teh še povečala. Med pandemijo so si podjetja želela ohraniti delovna mesta, poleg tega pa tudi ugotavljajo njene posledice na računovodske izkaze. Ker si organizacije želijo dobro poslovanje, uporabljajo različne načine, da blažijo ta vpliv pandemije, kar povečuje tudi tveganje za pojav prevar in goljufij (PwC, brez datuma).

Žvižgaštvo je eden izmed najučinkovitejših načinov za odkrivanje in preprečevanje korupcije, prevar in drugih zlorab. Žvižgači pripomorejo k lažjemu razkritju nepravilnosti, goljufij, pomagajo prihraniti ogromne vsote denarja ter preprečijo zdravstveno in okoljsko škodo. Odmevni svetovni škandali dokazujejo, kako zelo pomembno vlogo imajo žvižgači (Transparency International, brez datuma).

Žvižgači se v družbi dostikrat povezani s tožarjenjem in ta beseda ima negativen prizvok. Namesto da bi družba obsodila dejanja, ki jih je zagrešila prijavljena oseba, velikokrat hote ali nehote obsodi dejanje tistega posameznika, ki je zbral pogum in nepravilnosti prijavil. Žvižgače tako lahko spremlja slab glas še dolgo po zaključeni preiskavi (KPK, 2022a).

Zaradi strahu pred posledicami žvižgaštva se nekateri nepravilnosti ne odločijo prijaviti. Če bi se oglasilo več ljudi in prijavilo nepravilnosti organizacijam, medijem ali oblastem, bi preprečili ogromno škode, ki nastaja organizacijam, zdravju ljudem in okolju. Ljudje, ki ne prijavijo nepravilnosti, se zavedajo, da žvižgači pogosto plačajo visoko ceno zaradi prijave. Lahko ogrozijo svojo delovno kariero, so aretirani ali jim, še huje, grozijo s smrtjo. V primeru, da ni nihče pripravljen prijaviti nepravilnosti, so tako družba, organizacije ter država na slabšem. Brez pogumnih žvižgačev družba ne bi izvedela za prevare belih ovratnikov, nadzornih organov ter nevarnosti, ki ogrožajo zdravje, okolje in kršitve človekovih pravic (Hauser, Bretti-Rainalter & Blumer, 2021).

Eden izmed najpomembnejših dejavnikov je zaznati žvižgače in obnašanje do njih. V družbi je že sprejeto, da je prijava nepravilnosti pomembna. Kljub temu se številne organizacije do žvižgačev obnašajo, kot da so izdajalci, in na njihova dejanja reagirajo z maščevanjem. Če organizacije želijo, da imajo koristi od postavljenega sistema za prijavljanje nepravilnosti, mora ta delovati učinkovito, zaupno in varno. Zaposleni in partnerji morajo zaupati v sistem in se zavedati, da bodo njihova razkritja ustrezno obravnavana (Deloitte, brez datuma).

Podjetjem se na prvi pogled morda zdi, da je vzpostavitev sistema prijavljanja nepravilnosti dodaten strošek. Pa vendarle, če težav, kot so goljufije, korupcija, nadlegovanje, ustrahovanje ali druga neetična ravnanja, ne odkrijemo, to povzroči finančne izgube in

izgubo ugleda podjetja. Zato je pomembno, da se podjetja osredotočijo tudi na sistem prijavljanja nepravilnosti (Deloitte, brez datuma).

Podjetja so zakonsko obvezana zaščititi žvižgače in si morajo prizadevati za etično in trajnostno korporativno kulturo. Omogočati morajo transparentno komunikacijo v podjetju, ustvarjati zaupanje znotraj in zunaj podjetja. Podjetja, ki imajo vzpostavljene sisteme za prijavo žvižgačev, so sposobna zgodaj prepoznati tveganje in se tako izogniti kaznim in škodi ugleda podjetja (Hauser, Bretti-Rainalter & Blumer, 2021).

Z lastnimi ter strnjnimi dognanji domačih in tujih avtorjev želim pomagati vsem zaposlenim v podjetjih oz. vsem bodočim žvižgačem kot tudi strokovnjakom, ki se ukvarjajo s skladnostjo v podjetju. V korist so tudi poslovodstvu podjetij pri organiziranju in vzpostavljanju sistema za prijavljanje nepravilnosti. Namen moje magistrske naloge je tudi predstaviti sisteme za prijavljanje nepravilnosti v slovenskih podjetjih in pripraviti priporočila za določene izboljšave. Pripomoči želim k boljšemu razumevanju žvižgaštva in boljši zaščiti žvižgačev.

Cilj magistrskega dela je opredeliti problem žvižgaštva kot enega izmed glavnih elementov odkrivanja prevar. Preučil sem predvsem, kaj to sploh je ter kakšne posledice doletijo žvižgače po prijavi nepravilnosti. Raziskal sem sistem postopkov prijav nepravilnosti v podjetjih ter ugotovil prednosti in slabosti vzpostavitve le-tega. Preučil sem tudi, v kakšni meri je žvižgaštvo vzpostavljeno ter kako je organizirano v slovenskih organizacijah. Cilj je tudi oceniti, ali organizacije sistem vidijo kot učinkovito orodje za zmanjšanje tveganja prevar.

Magistrsko delo v prvem delu vsebuje poglobljen teoretično-analitičen pregled strokovne literature, znanstvenih člankov ter raziskav domačih in tujih strokovnjakov s področja obravnavane teme. Začetni del magistrskega dela je analiziran s pomočjo deskriptivne in sintezne metode, v njem so opisana in združena različna mnenja strokovnjakov s področja prevar in žvižgaštva. Na temelju posamičnih in posebnih dejstev sem z induktivno metodo prišel do konkretnih zaključkov. S proučevanjem domače in tuje literature sem teoretično opredelil prevare in žvižgaštvo. Iz znanstvenih in raziskovalnih člankov sem združil različna mnenja strokovnjakov ter ugotovil prednosti in slabosti sistemov za prijavljanje nepravilnosti. Drugi, empirični del magistrskega dela temelji na kvantitativni metodi. V njem sem s proučevanjem javno objavljenih letnih poročil, kodeksov in pravilnikov skušal od slovenskih podjetij dobiti čim več podatkov o sistemu za prijavo nepravilnosti. Podatke sem analiziral s kvalitativno metodo. Prvi del magistrskega dela sem pripravil s sekundarnimi viri ter že izvedenimi raziskavami. Drugi del magistrskega dela je prav tako nastal s sekundarnimi viri podatkov, saj sem si pomagal z že objavljenimi letnimi poročili in drugimi akti v podjetjih.

Delo je razdeležno v tri vsebinske sklope, pri čemer v prvem predstavljam pojem prevar, ki je eno izmed orodij, s katerimi storilci pridobijo korist. Predstavil sem glavne razloge za prevare, kakšne prevare poznamo ter kako jih lahko odkrijemo, pri tem se osredotočam na notranje kontrole, oddelek skladnosti, notranjo, zunanjo in forenzično revizijo. Prikazal sem tudi statistiko prevar Agencije za javni nadzor nad revidiranjem in revizijske hiše PricewaterhouseCoopers.

V nadaljevanju sem se osredotočil na osrednjo temo dela, to je žvižgaštvo, kot eno izmed glavnih elementov odkrivanja prevar. Začenjam z osnovno definicijo pojma žvižgaštva, pomembnostjo žvižgačev in etike. Nadaljujem z direktivo Evropskega parlamenta in sveta ter skušam ugotoviti, koliko državam jo je že uspelo vključiti v svojo zakonodajo. Predstavljam tudi, kakšne možnosti prijave nepravilnosti imajo bodoči žvižgači ter sam potek prijave. V tem delu magistrskega dela opisujem tudi, ali so žvižgači sploh zaščiteni, kakšne možnosti zaščite imajo ter kakšne nagrade so lahko deležni.

V zadnjem, tretjem delu sem opravil raziskavo o sistemih za prijavljanje nepravilnosti ter na splošno o žvižgaštvu v večjih slovenskih podjetjih. Poleg teoretičnega dela me zanima tudi praktičen del v slovenskih podjetjih, in sicer ali imajo sisteme za prijavljanje nepravilnosti v svojem podjetju za koristne ali nekoristne, katere službe se ukvarjajo s prijavi o nepravilnostih, kako poteka prijava nepravilnosti, kako skrbijo za zaščito žvižgačev, ali so deležni nagrad oz. kako nagrajujejo žvižgače ... Podal sem tudi kritični pregled na v delu ugotovljeno stanje proučevanega področja ter posamezne predloge in mnenja za izboljšavo.

1 PREVARE

1.1 Opredelitev prevar

Poslovni svet spremljajo tradicionalne in nove vrste gospodarskega kriminala. Ta omogoča vedno večje razslojevanje prebivalcev na revne in zelo bogate. Velik del gospodarskega kriminala predstavlja podjetniški kriminal. Sem sodita oškodovanje podjetja tako zaposlenih v podjetju kot tudi zunanjih pravnih ali fizičnih oseb (Koletnik & Kolar, 2008).

Po mednarodnih standardih pri notranjem revidiranju je prevara (angl. fraud) vsako nezakonito dejanje, ki ima značilnosti goljufije, utaje ali izrabe zaupanja. Lahko jo naredi stranka ali organizacija, to dejanje pa ni odvisno od grožnje z nasiljem ali fizične prisile. Z njo lahko pridobijo denar, posest ali storitev, se izognejo plačilu ali pa zaščitijo svojo prednost (Inštitut notranjih revizorjev, 2012).

Koletnik in Kolar (2008) sta v svojem delu opisala prevaro kot namerno dejanje enega ali več članov posloводства, zaposlenih ali tretjih oseb. Za to dejanje štejeta tudi goljufijo za pridobitev neupravičene ali nezakonite koristi. Pomembno je razlikovati med napako in

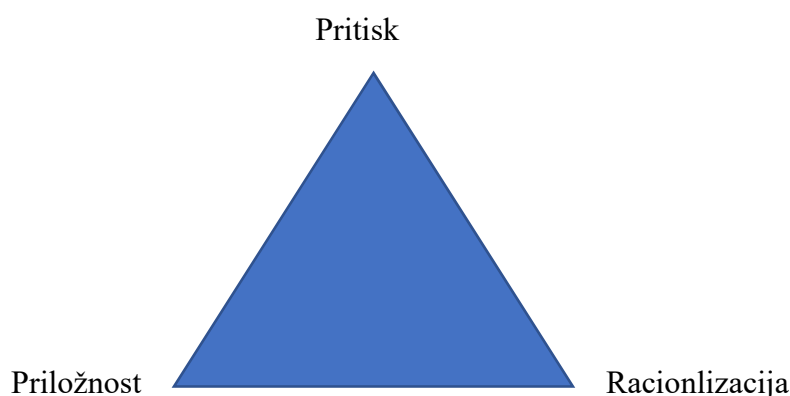
prevaro. Pri napaki gre za nenamerno dejanje in kot posledica le-te so v računovodskih izkazih prisotne napačne navedbe.

Prevare se ne dogajajo samo v slovenskem poslovnem področju, temveč tudi v tujini. Coenen (2008) v svojem delu ugotavlja, da se zaradi prevar v podjetjih izgubi ogromno denarja. Večinoma se dogajajo predvsem v družbah, ki nimajo ustrezno vzpostavljenih notranjih kontrol. Ocenjena letna vrednost, ki jo organizacije izgubijo zaradi prevar, je v Ameriki v povprečju 5 % letnih prihodkov organizacije. Do tako velikih izgub prihaja zaradi tega, ker zaposleni namenoma zaobidejo sistem za odkrivanje prevar. Čeprav so lahko sistemi, pravilniki in postopki dobri pri odkrivanju le-teh, jih običajno ne morejo odkriti in ne razkriti. Notranje prevare predstavljajo velik izziv za organizacije, saj morajo svojim zaposleni zaupati sredstva, informacije, stranke ... Brez takšnega zaupanja pa organizacija ne more delovati.

1.1.1 Trikotnik prevar

Najosnovnejši koncept na področju odkrivanja prevar je raziskal Donald R. Cressey. Proučeval je psihološki vidik prevarantov in prišel do treh dejavnikov, ki so skupni vsem. Vsi trije dejavniki morajo nastopiti sočasno in v pravem razmerju. Prevara se lahko zgodi, kadar je oseba ali organizacija pod pritiskom, prepozna priložnost in lahko samoopraviči svoja dejanja. Tak trikotnik imenujemo trikotnik prevar po Cresseyju (Coenen, 2008). Da se prevara zgodi, morajo biti torej prisotne vse tri komponente, kot na primer vnetljiva snov, toplota in kisik, ki povzročijo ogenj (Caliyurt & Idowu, 2012). Na sliki 1 so prikazani vsi trije glavni motivi: pritisk, priložnost in racionalizacija, ki sestavljajo trikotnik prevar.

Slika 1: Cresseyjev trikotnik prevar

Vir: Caliyurt & Idowu (2012).

Pritisk lahko razdelimo v tri skupine (Caliyurt & Idowu, 2012):

- finančni pritiski,
- pritiski, ki izvirajo iz slabih navad, in
- pritiski, povezani s službo.

Finančni pritiski nastanejo, ko prevaranti potrebujejo denar. To je takrat, ko si želijo bolj udobno življenje, so požrešni, imajo visoke osebne dolgove ali pa nepričakovane finančne potrebe. Študije kažejo, da izvaja goljufije v povprečju 30 % zaposlenih v prvih treh letih zaposlitve. Pritiski, ki izhajajo iz slabih navad, so povezani s finančnimi pritiski. Prevaro pogosto povzročijo odvisniki od drog, iger na srečo, alkohola, nočnega življenja (Caliyurt & Idowu, 2012).

Pritiski, povezani s službo, se dogajajo, ko zaposlen ni zadovoljen z odnosom nadrejenega ali sodelavcev, ko pričakuje napredovanje in ni nagrajen, ko mu znižajo plačo ali pa ne dobi pohvale ob večjih uspehih. Organizacije lahko močno vplivajo na priložnostni dejavnik, ki je v trikotniku prevar najpomembnejši, in tej točki namenijo posebno pozornost. Najučinkovitejši način za zmanjšanje prevar zaposlenih je vzpostavitev sistema notranjih kontrol (Caliyurt & Idowu, 2012).

Dejavniki, ki povečujejo priložnosti za goljufijo, so (Caliyurt & Idowu, 2012):

- slaba moralna politika,
- nesposobnost ocenjevanja kakovosti dela,
- slaba komunikacija med zaposlenimi,
- organizacija nima vzpostavljenega sistema za kaznovanje prevarantov,
- slabo vodenje najvišjega vodstva in
- slabe revizijske storitve.

Kadar bodo imeli prevaranti v organizaciji občutek, da ne morejo biti razkriti in kaznovani, bo podjetje močno izpostavljeno prevaram (Coenen, 2008).

Tretji in zadnji del trikotnika prevar je racionalizacija. V tem procesu se pri prevarantu razvije obrambni mehanizem, da bi upravičil svoja dejanja. Prevarant se v mislih z različnimi izgovori prepriča, da je prevara utemeljena. Prepriča se, da bo s prevaro pridobil bonuse ali denar, ki bi ga moral prejeti, a ga ni (Coenen, 2008).

Najpogostejši izgovori za prevaro so naslednji (Caliyurt & Idowu, 2012):

- sposodil sem si denar, ki ga bom vrnil,
- to je moja nagrada, ki sem si jo zaslužil,

- nihče ni utrpel izgube zaradi mojih dejanj,
- vzem sem denar z dobrim namenom.

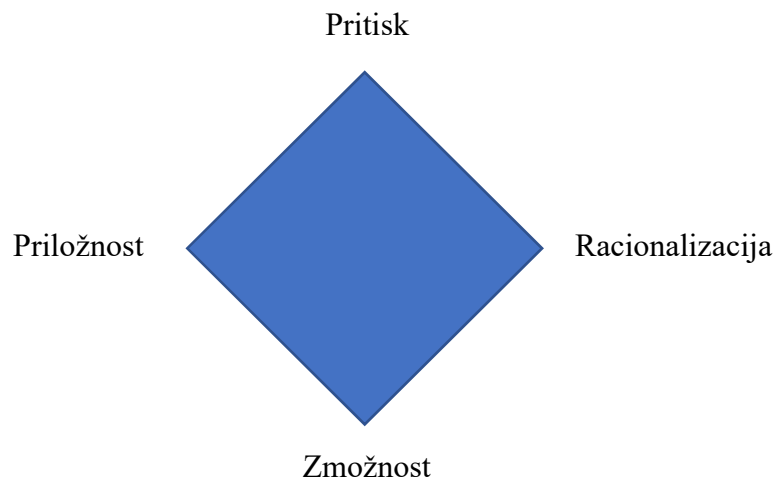
Racionalizacija je najnevarnejši del trikotnika prevar. Nad njo imajo podjetja najmanj nadzora in ne morejo nadzorovati miselnosti svojih zaposlenih (Coenen, 2008).

1.1.2 Diamant prevar

Teorija trikotnika prevar se je ves čas razvijala in iz nje je izšla nova oblika dejavnikov prevar – diamant. Kljub temu da Cresseyjev trikotnik prevar odlično prikaže dejavnike, je nastala nova shema, ki trikotnik prevar nadgrajuje. Diamant prevar je prikazan na sliki 2, sestavljen je iz štirih dejavnikov, in sicer iz (Wolfe & Hermanson, 2004):

- pritiska (prevaro želim ali moram izvesti),
- priložnosti (v sistemu so pomanjkljivosti, prevara je možna),
- racionalizacije (prevara je vredna tveganja) in
- zmožnosti (prevarant pozna slabosti notranjih kontrol in ima dostop do pomembnih informacij).

Slika 2: Diamant prevar

Vir: lastno delo.

Diamant prevar vključuje dejavnik zmožnosti, ki je dodan trikotniku prevar. V ta dejavnik so vključene osebne lastnosti, ki jih ima storilec. Položaj ali funkcija zaposlenega v organizaciji lahko omogoča osebi izvesti prevaro večjih razsežnosti, ki ni na voljo drugim. To so na primer osebe na vodstvenih položajih in direktorji organizacij. Prevarant mora biti dovolj pameten in izobražen, da razume slabosti notranjih kontrol ter dostop do pooblaščenih informacij izkoristi v svojo največjo korist (Wolfe & Hermanson, 2004).

Wolfe in Hermanson (2004) sta tudi opozorila, da večino največjih prevar zagrešijo izobraženi, izkušeni ljudje, ki zelo dobro poznajo slabosti in prednosti organizacije. Storilec je prepričan, da njegove prevare ne bodo odkrili, oz. meni, da bodo težave hitro odpravljene. Ravno to pa je značilno za osebe na višjih položajih v organizacijah in ravno te osebe lahko tudi prisilijo druge, da izvedejo prevaro, jo prikrijejo ali sodelujejo v njej. Dober prevarant mora imeti dobro izmišljeno zgodbo, biti mora sposoben lagati revizorjem, vlagateljem in drugim deležnikom. Nekatere prevare se izvajajo v daljšem časovnem obdobju, zato morajo prevaranti dobro obvladati stresne razmere.

1.2 Preprečevanje prevar

Preprečevanje prevar je proces, pri katerem aktivno iščemo in odpravljamo dejavnike, ki lahko privedejo do prevare. Prevara se ne zgodi po naključju, vendar nastopi, ko so prisotni določeni dejavniki, ki so opisani v podpoglavjih 1.1.1 in 1.1.2. Da bomo na najučinkovitejši način preprečili prevare, mora poslovodstvo, ki je odgovorno za njihovo preprečevanje in odkrivanje, zmanjšati ali odpraviti dejavnike, ki vodijo do njih.

Glavna odgovornost za preprečevanje in odkrivanja prevar je pri poslovodstvu in nadzornih organih organizacije. Skrbeti morata za poslovno kulturo, ki temelji na poštenosti ter na sistemu za obvladovanje tveganj. Vzpostavijo lahko tudi program za preprečevanje prevar, ki je sestavljen iz izobraževanj zaposlenih o prevarah, preiskavah in preprečevanju le-teh, na katerem ocenijo, oblikujejo in izvajajo kontrole, ki proaktivno preprečujejo prevare (Coenen, 2008).

Ključne nadzorne dejavnosti za preprečevanje prevar v organizacijah (Coenen, 2008):

- zaščita sredstev – sredstva organizacije morajo biti na varovanem območju, občutljivi podatki pa morajo biti shranjeni na varnem mestu;
- ločevanje dolžnosti – ni dovoljeno dati preveč pooblastil ali dostopov eni osebi v organizaciji. Običajen del procesa naj poteka tako, da se zaposleni navzkrižno preverjajo;
- izvajati neodvisne preglede uspešnosti poslovanja – cilj je presenetiti tako notranjo kot zunanjo revizijo s skladnostjo z zakoni, politikami in postopki;
- mehanizem anonimne prijave – cilj mehanizma anonimne prijave naj bo, da bodo zaposleni zaupali v sistem in ga dobro sprejeli ter uporabljali,
- aktivno spremljanje – zaposleni v organizaciji, naj proaktivno pregledujejo in sledijo dostopom do računalniških podatkov, zgradb, sredstev in računalniških programov.

1.3 Vrste prevar

Veliko ljudi misli, da se organizacije z zaposlovanjem poštenih ljudi zaščitijo pred prevarami znotraj organizacije, vendar ni tako. Prevaranti imajo običajno veliko podobnih lastnosti, a

jih je težko opaziti. Prevaro lahko v organizaciji zakrivi katerikoli zaposleni, zato se revizorji ne smejo osredotočiti samo na določeno skupino zaposlenih (Coenen, 2008).

Zaposleni na nižjih nivojih v organizacijah lahko zakrivijo prevare, tako da imajo neposredno korist. Poslovodstvo pa lahko zakrivi prevare tudi tako, da lažno sestavljajo računovodske izkaze in so posredno zaradi uspešnosti organizacije bolj nagrajeni.

1.3.1 Poneverba sredstev

Poneverba sredstev je ena izmed vrst prevar, pod katero lahko zajamemo tudi krajo sredstev. Pogosto jih spremljajo ponarejeni ali zavajajoči dokumenti. Podani so primeri prevar, ki jih izvedejo zaposleni v lastno korist (ANR, 2021):

- kraja čekov,
- prirejanje bančnih evidenc,
- pridobivanje koristi s ponarejanjem dokumentov,
- nepravilno izvedena plačila,
- nepravilno ali nepooblaščno dajanje popustov kupcem,
- kraja inventarja, osnovnih sredstev,
- prejemanje podkupnin od dobaviteljev,
- ustvarjanje navideznih zaposlenih in poneverba njihovih plač,
- uporaba službenih plačilnih kartic za osebne namene,
- prevare pri računanju opravljenih nadur in izplačilo,
- prodaja poslovnih sredstev pod tržno vrednostjo.

1.3.2 Prevarantsko računovodsko poročanje

Poslovodstvo dobro pozna notranje kontrole, zato lahko ta sistem brez težav zaobide. Računovodski izkazi vsebujejo namerne napačne navedbe ali opustitve zneskov ali razkritij. Prikazujejo lahko, da podjetje posluje boljše od dejanskega poslovanja. Razlogov za tako vrste prevar je veliko. Poslovodstvo želi doseči prihodke ali njihovo rast glede na napovedi analitikov, ali si želijo uresničiti kriterije za dodelitev ali obnovitev kreditov. Njihov glavni namen je doseganje ciljev, ki jim jih postavi tretja oseba, da izpolnijo pogoje za upravičenost do bonusa ter zavajanje končnih uporabnikov računovodskih informacij (ANR, 2021).

Poslovodstvo lahko tudi prikazuje slabše poslovanje od dejanskega. Glavni razlogi so na primer prenos prihodkov v naslednje obračunsko obdobje, zmanjšanje trenutnih pričakovanj zato, da je prihodnja rast boljše nagrajena, ohranitev konstantnega poslovanja, znižanje vrednosti podjetja zaradi menedžerskega odkupa (ANR, 2021).

1.4 Elementi odkrivanja in preprečevanja prevar

Da se organizacije zaščitijo pred prevarami, morajo omogočiti sodelovanje vseh v organizaciji in izven organizacije. Pomembno je, da bodoči žvižgači dobro sodelujejo z oddelkom skladnosti ter zunanjim, notranjim in forenzičnim revizorjem, kot tudi z institucionalnimi organi, ter da imajo organizacije dobro vzpostavljene notranje kontrole. Vsi deležniki morajo vzpostaviti učinkovito varnostno službo, kakovostne notranje kontrole in usposobljene revizije. Zagotoviti morajo tudi učinkovite komunikacijske poti znotraj in zunaj organizacije (Povh, 2003).

1.4.1 Žvižgaštvo

Beseda žvižgaštvo (angl. Whistleblowing) se v angleško govorečih državah redno uporablja že skoraj sto let. Prvi jo je opredelil ameriški državljani Ralph Nader. Žvižgaštvo je opredelil kot dejanje osebe, ki je prepričana, da javni interes nadvlada interesu organizacije, ki ji služi, in se "požvižga" na to, da je organizacija vpletena v nezakonito, goljufivo, koruptivno ali škodljivo dejavnost. Naderjeva definicija žvižgača (angl. Whistleblower) opisuje kot delavca ali člana v organizaciji, ki poroča o zaskrbljenosti dogajanja v organizaciji, katere član je (Devitt, 2015a).

Glede na raziskavo Združenja preizkušenih preiskovalcev prevar (angl. Association of Certified Fraud Examiners, v nadaljevanju ACFE) je najpogostejši način odkrivanja prevar z namigi oseb. Ta oseba je lahko dobavitelj, kupec, zaposlen ali pa anonimna oseba. Kar 42 % prevar je bilo razkritih s pomočjo namiga, kar je trikrat več kot z naslednjo najpogostejšo obliko. Zato je za organizacije še posebej pomembno, da ima vzpostavljen notranji sistem za prijavo sumljivih ravnanj. Ravno osebe, ki poročajo o nepravilnostih ali zaskrbljenih ravnanjih v organizaciji, imenujemo žvižgači (ACFE, 2022).

Kot je opisano v zgornjem odstavku, je žvižgaštvo priznано kot eden najučinkovitejših načinov za preprečevanje prevar. Večina primerov prevar in korupcije, ki jih poznamo, so razkrile osebe znotraj organizacije, ki so kršitve prijavile ustreznim organom, nadrejenim ali medijem (Devitt, 2015a).

1.4.2 Notranje kontrole

Notranja kontrola je proces v organizacijah, ki ga vzpostavijo in vzdržujejo pristojni za upravljanje in poslovodstvo. Služi jim kot zagotovilo o uresničevanju ciljev organizacije, zanesljivosti računovodskega poročanja ter usklajenosti z ustreznimi zakoni in drugimi predpisi (Slovenski inštitut za revizijo, 2018).

Za učinkovito delovanje notranjih kontrol je pomembnih pet dejavnikov (Chambers, 2004):

- Kontrolno okolje
Zagotavlja osnovne pogoje za vzpostavitev učinkovitega sistema.
- Ocena tveganja
Organizacija mora identificirati vsa morebitna tveganja, povezana z njenim delovanjem.
- Kontrolne aktivnosti
Zabeležene so v obliki navodil, pravilnikov, opisov delovnih mest ... Pri kontrolnih postopkih je pomembno tudi upoštevati načelo usklajenosti stroškov in koristi, ki jih prinašajo.
- Informiranje in komuniciranje
Organizacije morajo zagotoviti, da zaposleni pravočasno prejmejo pravilne, ažurne in zanesljive informacije. Vzpostavljen mora biti tudi sistem po stopnjah zaupnosti in varovanju informacij.
- Nadziranje delovanja notranjih kontrol
Proces stalnega nadzora ne sme samo nadzirati vzpostavljenega sistema, ampak je njegova glavna naloga ocenjevanje ustreznosti vzpostavljenega sistema in predlaganje izboljšav.

V raziskavi ACFE so ugotovili povezavo med kontrolami proti prevaram, višino zneska in trajanjem prevar. Če so imele organizacije vzpostavljene kontrole, so prevare povzročile nižje izgube in bile hitreje odkrite. Skoraj polovica prevar se je zgodila zaradi pomanjkanja notranjih kontrol (29 %) ali pa ker so imele določene osebe preveč pooblastil v povezavi z notranjimi kontrolami (20 %) (ACFE, 2022).

1.4.3 Oddelek skladnosti

Skladnost poslovanja lahko opredelimo kot postopek zagotavljanja, da organizacija in zaposleni upoštevajo vse zakone, predpise, standarde in etične prakse, ki veljajo za organizacijo in panogo. Namen vzpostavitve oddelka skladnosti je zaščititi organizacijo pred prevarami in drugimi praksami, ki bi škodovala podjetju, posledično se organizacije izogonejo tudi kaznim in tožbam (Committee ABA Section of Business Law, 2005).

Oddelek skladnosti deluje po programu korporativne skladnosti in etike, ki je sestavljen iz kodeksa ravnanja, politik in postopkov organizacije, namenjenega doseganju skladnosti z veljavnimi pravnimi predpisi in internimi etičnimi standardi. Oddelek mora ustvariti etično kulturo, ki izobražuje in motivira zaposlene, da delujejo v skladu s pravnimi pravili in etičnimi normami. Njihova naloga je tudi odvracanje in odkrivanje kršitev z oceno tveganja. V primeru, da so zaposleni ustrezno izobraženi in seznanjeni z zahtevami skladnosti, je tudi večja verjetnost, da bodo prepoznali in prijavili nezakonito ali neetično dejanje (Committee ABA Section of Business Law, 2005).

Oddelek skladnosti skrbi za to, da organizacija deluje zvesto, skrbno in spoštuje veljavno zakonodajo. Uveljavljanje skladnosti pomaga organizaciji preprečiti in odkriti kršitve, kar jo ščiti pred kaznimi in tožbami. Poslovna zakonodaja zahteva, da organizacije sprejmejo razumne ukrepe in z njimi zagotovijo, da podjetje spoštuje veljavno zakonodajo (Sneirson, 2015).

1.4.4 Notranja revizija

Oddelek notranje revizije opravlja ocenjevalno dejavnost in deluje v korist organizacije. Glavne naloge notranjega revidiranja so (Združenje notranjih revizorjev IIA – Slovenski inštitut, brez datuma):

- pregledovanje, preizkušanje in ocenjevanje notranjega kontroliranja,
- preverjanje računovodskih in neračunovodskih poročil,
- preiskovanje varčnosti, učinkovitosti in uspešnosti delovanja podjetja,
- preverjanje, ali se v organizaciji spoštujejo zakoni, predpisi, zahteve, usmeritve in navodila,
- dajanje novih idej za najboljše prakse,
- svetovanje za izboljšanje kontrol, procesov in postopkov ravnanja s tveganji,
- dajanje priporočil za zmanjšanje stroškov, izboljšanje poslovnega izida,
- pomoč strokovnega svetovanja.

Z naštetimi nalogami notranja revizija zmanjša nevarnost pojava škandalov in prevar. Notranji revizorji, ki imajo veliko izkušenj, pravočasno zaznavajo tveganja, ki jim je izpostavljena organizacija. Kljub temu, da morajo proučiti tveganja, jih raziskati in ovrednotiti, morajo skrbeti tudi za stalno komunikacijo s poslovodstvom in ostalimi zaposlenimi. Vlogo notranjega revidiranja določa poslovodstvo in nadzorni organ. Namen notranjega in zunanjega revidiranja se razlikuje, saj je namen, pa tudi vloga notranje revizije, dodeljen s strani poslovodstva. Zunanje revidiranje zahteva najvišjo stopnjo nepristranskosti in samostojnosti, ki je notranja revizija ne more doseči (Združenje notranjih revizorjev IIA–Slovenski inštitut, brez datuma).

1.4.5 Zunanja revizija

Zunanjo revizijo opravljajo strokovno usposobljeni posamezniki oz. pooblaščen revizorji, ki izpolnjujejo posebne pogoje. Zunanja revizija predstavlja varovalni mehanizem, ki omogoča neodvisno in nepristransko presojo poslovnih procesov. Zunanji revizorji niso vključeni v predmet revidiranja in niso zaposleni v organizaciji, kjer se revizija opravlja. Po naročilu lastnikov, poslovodstva ali drugih revizorji pridejo v podjetje in na nepristranski način presodijo resničnost in poštenost izkazanega gospodarskega položaja (Koletnik, 2008).

Zunanja revizija zagotavlja neodvisno poročilo o računovodskih izkazih ter poda neodvisno strokovno mnenje, da je letno poročilo v vseh bistvenih pogledih resnično in pošteno. Zunanji revizor se v sklepni fazi revidiranja računovodskih izkazov lahko odloči za eno od naslednjih mnenj (Koletnik, 2008):

- pritrdilno mnenje – pozitivno mnenje,
- mnenje s pridržki – ne pozitivno ne negativno mnenje,
- odklonilno mnenje – negativno mnenje,
- zavrnitev mnenja – revizor mnenja ne more izraziti.

Zunanji revizorji lahko pri skrbnem strokovnem delu odkrijejo napačne navedbe, ki so posledica napak ali prevar. V tem primeru morajo poročati poslovodstvu in pristojnim za upravljanje ter po potrebi še regulativnim organom in organom pregona. Od revizijskih družb in samostojnih revizorjev Zakon o preprečevanju pranja denarja zahteva posebno skrbnost. Kadar pri svojem delu ugotovijo sum pranja denarja oz. kazniva dejanja in prevare, morajo to pisno sporočiti pristojnemu državnemu uradu (Koletnik, 2008).

1.4.6 Forenzično računovodstvo

Namenjeno je preprečevanju, odkrivanju in dokazovanju odkritih prevar ali drugih kaznivih dejanj. Glavna naloga pri raziskovanju prevar je pridobivanje neoporečnih dokazov, ki jih lahko uporabimo za sodne potrebe (Caliyurt & Idowu, 2012).

Forenzični računovodje preiskujejo in dokumentirajo prevare in kazniva dejanja zaposlenih. Imeti morajo ogromno znanja ter izkušenj s področja računovodstva, revizije, financ in informatike. Poznati morajo tudi kazensko zakonodajo ter tehnike in veščine preiskovanja. Forenzični računovodja v veliko primerih sodeluje tudi na sodišču kot sodni izvedenec za forenzično preiskovanje gospodarskega poslovanja. Tako usposobljeni strokovnjaki so v Sloveniji vpisani v imenik sodnih izvedencev (RiSolGo, brez datuma).

Forenzični računovodje so sposobni odkriti in oceniti izgubljene gospodarske koristi, obveznosti in škode, ki jih povzročijo kazniva dejanja. Pogosto sodelujejo z inšpektorji in so prisotni pri pripravi obtožnice ali v samem poteku sodnega postopka. V Veliki Britaniji in ZDA je v zakonodaji napisano, da morajo obvezno sodelovati v sodnih procesih s področja finančnih prevar, gospodarskega kriminala in pranja denarja. Forenzično računovodstvo v Sloveniji še ni v popolnosti prepoznano, vendar trendi kažejo na nenehno rast in povečano povpraševanje (Koletnik & Kolar, 2008).

1.5 Statistika prevar

1.5.1 Globalna raziskava ACFE

Raziskava ACFE predstavlja prevare od januarja 2020 do septembra 2021. Ta posebna študija je edinstvena, saj je bila večina prevar raziskanih v času svetovne pandemije. Podatke so zagotovili preizkušeni preiskovalci prevar po vsem svetu. V raziskavo je bilo vključenih več kot 2000 resničnih primerov prevar, ki so prizadele organizacije v 133 državah in 23 različnih panogah. Prevare so se zgodile v zelo velikih podjetjih kot tudi v manjših, v vladnih agencijah, neprofitnih organizacijah in v vseh ostalih oblikah organizacij. To poročilo jasno prikazuje, da nobena organizacija na prevare ni imuna (ACFE, 2022).

V nadaljevanju sem povzel ključne ugotovitve raziskave, opravljene s strani organizacije ACFE. V 2110 prevarah iz 133 držav so izgube organizacij znašale skupaj več kot 3,6 milijarde ameriških dolarjev (v nadaljevanju USD). Preizkušeni preiskovalci prevar ocenjujejo, da organizacije zaradi prevar vsako leto izgubijo približno 5 % od prihodkov. Mediana izgube je 117.000 USD, povprečna izguba na prevaro pa 1.783.000 USD (ACFE, 2022).

Žvižgači so v 40 % poročali o nepravilnostih prek elektronske pošte, v 33 % prek internetnih obrazcev in v 27 % prek telefonskih linij. Organizacije z vzpostavljenim sistemom za prijavljanje nepravilnosti so prevare odkrile hitreje in te so povzročile manj škode (ACFE, 2022).

Korupcija je bila najpogostejša prevara v vseh regijah. Najbolj tipična prevara je povzročala 8300 USD izgube na mesec in je trajala 12 mesecev pred razkritjem. Od vseh prevar je bilo 8 % povezanih s kriptovalutami (ACFE, 2022).

1.5.2 Raziskava PwC v javnem in zasebnem sektorju v Sloveniji

Ker se prevare v Sloveniji dogajajo vse pogosteje, se je revizijska hiša PwC odločila narediti raziskavo o pogostosti prevar pri nas. Raziskava revizijske hiše PwC je potekala v času pandemije in se je zaključila 10. novembra 2021. Da so se prevare v zadnjih treh letih domnevno ali zagotovo zgodile, je v raziskavi poročalo 27 % anketiranih, da jih zagotovo ni bilo, pa 30 % vseh anketiranih. Ostali so poročali, da ne delujejo na položaju, da bi imeli potrebne informacije. Kar 43 % vseh prevar, ki so se zgodile, je bilo odkritih znotraj enega meseca od storjenega dejanja. Dve tretjini anketiranih imata v svojem delovnem okolju vzpostavljene kontrolne mehanizme za preprečevanje in odkrivanje prevar. Kar 29 % anketiranih organizacij tega nima. Ostalih 5 % je odgovorilo, da ne pozna pojma kontrolni mehanizmi (PwC, brez datuma).

Četrtnina vseh sodelujočih anketirancev ima možnost poročati o nepravilnostih v organizaciji v notranje kanale za prijavo prevar in drugih kršitev. V farmacevtski in kemijski industriji je največ kontrolnih mehanizmov. Zanimivo je tudi, da polovica vprašanih, ki je poročala o prevari v zadnjih treh letih, prihaja iz organizacije, ki ima več kot 250 zaposlenih. Prvih pet najpogostejših oblik prevar v Sloveniji je (PwC, brez datuma):

- lažno predstavljanje (17 %),
- kartične zlorabe in prevare (12 %),
- kraja gotovine in drugega premoženja (11 %),
- telefonsko zvaobljanje (10 %),
- poneverba računov (7 %).

Zanimivo je, da so prevare v Sloveniji najpogosteje storile zunanje osebe (stranka, vdori prek elektronske pošte in drugi), in sicer v 34 %. Šele nato sledijo zaposleni z 29 %. V 27 % je nastala finančna škoda, večja od 10.000 EUR. V 16 % je nastala tudi nefinančna škoda, kot je na primer okrnjen ugled organizacije (PwC, brez datuma).

2 ŽVIŽGAŠTVO

V nadaljevanju sem se osredotočil na žvižgaštvo in podrobneje opisal, kdo je žvižgač, zakonodajo, ki jo morajo organizacije spoštovati, kako potekajo postopki prijave nepravilnosti, kako poteka preiskava nepravilnosti ob prijavi, kakšen odnos imajo organizacije do žvižgačev in kako jih lahko nagradijo (EQS Integrity line, brez datuma).

Kot sem že omenil, je žvižgaštvo eden najučinkovitejših načinov za odkrivanje in preprečevanje prevar. Žvižgači z razkritjem nepravilnosti v organizacijah pomagajo prihraniti milijone sredstev, preprečijo škodo okolju in zdravju ljudi (Hersh, 2003).

2.1 Opredelitev žvižgaštva

Izraz žvižgaštvo se je prvič uporabil leta 1963 in izhaja iz poimenovanja angleških policistov, ki pihajo v piščalke, da javnost opozorijo na kazniva dejanja. Ko je žvižgaštvo postalo bolj prepoznano po vsem svetu, so se pojavile številne definicije (Hersh, 2003).

Žvižgaštvo je opredeljeno kot dejanje, s katerim žvižgač razkrije informacije o nepravilnostih, ki so bile storjene v organizaciji ali z njene strani, osebam, za katere verjame, da lahko ukrepajo (nadrejenim v organizaciji, ustreznim organom ali javnosti). Žvižgač pa je oseba, ki prijavi nepravilnost (Transparency International, brez datuma).

Mesmer-Magnus in Viswesvaran (2005) opredeljujeta žvižgaštvo kot razkritje nezakonitih in nemoralnih praks s strani nekdanjih ali sedanjih članov organizacije pod nadzorom njihovih delodajalcev osebam ali organizacijam, ki bi lahko ukrepale.

Tretja opredelitev žvižgaštvo opredeljuje kot dejanje, s katerim delavec posreduje informacije o nepravilnostih in je napačnemu ravnanju običajno priča v službi (čeprav ne nujno). Da žvižgača ščiti zakon o žvižgaštvu, morata veljati dve stvari. Prvič, žvižgač mora verjeti, da deluje v javno dobro, in drugič, verjeti mora, da so se nepravilna dejanja zgodila v preteklosti, sedanjosti ali se bodo v prihodnje (Department for Business, Innovation and Skills, 2016).

Pomembno je tudi razlikovati med žvižgačem in zaposlenim, ki se pritožuje. Zaposleni se lahko pritožuje zaradi osebnih razlogov in vloži pritožbo v upanju na osebno odškodnino. Žvižgači pa želijo preprečiti škodo v javnem interesu in se borijo v korist celotne družbe (EQS Integrity line, brez datuma).

Žvižgači so bili po vsem svetu razglašeni za junake, ker so razkrili nepravilnosti v organizacijah ter preprečili morebitne katastrofe. Vendar se mnogi po razkritju soočajo s hudimi posledicami svojih dejanj. Zaradi razkritja nepravilnosti lahko izgubijo službo ali so izobčeni. Poleg tega so lahko tudi obtoženi kaznivih dejanj zaradi kršenja zakonov ali pogodbe o zaposlitvi. V nekaterih primerih so lahko deležni tudi groženj s smrtjo (Banisar, 2011).

Žvižgaštvo si lahko predstavljamo kot štiristopenjski proces, pri katerem pride do dogodka, ki vključuje neetična ali nezakonita dejanja. V prvi stopnji oseba začne premišljevati o prijavi nepravilnosti. Druga točka je sestavljena iz razmišljanja in ocenjevanja, ali je oseba ravnala napačno. Prijavitelj zbira dodatne informacije in razpravlja o situaciji z drugimi. V tretji točki se prijavitelj odloči, ali bo nepravilnost zamolčal ali prijavil. V četrti, zadnji točki se lahko člani organizacije žvižgaču maščujejo. Raziskovalci so ugotovili povezavo med prvo in tretjo stopnjo, vrsta in resnost opažene kršitve namreč vplivata na verjetnost prijave nepravilnosti (Dworkin & Baucus, 1998).

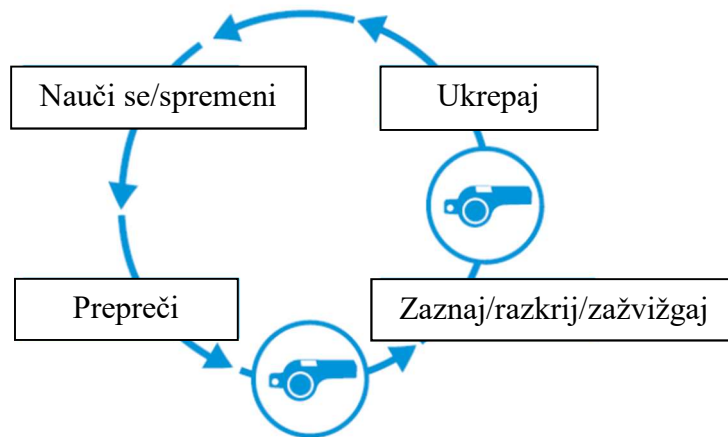
2.2 Pomembnost žvižgačev

Žvižgači s prijavo nepravilnosti zelo veliko tvegajo tako v osebem življenju kot tudi v poslovni karieri. Kljub temu pa veliko dobrih praks spodbuja ljudi, da spregovorijo zgodaj, še preden je storjena škoda. Po raziskavi, ki je bila opravljena leta 2017, je kar 81 % ljudi odgovorilo, da niso prijavili nepravilnosti, ki so ji bili priča. Evropska komisija je ocenila, da je finančna izguba zaradi pomanjkljive zaščite žvižgačev po celotni EU pri javnih naročilih med 6 in 10 milijard EUR letno (Eurocadres, 2020).

Žvižgači imajo ključno vlogo pri razkrivanju prevar, spodbujajo preglednost in dobro upravljanje ter dajejo zaposlenim občutek varnosti in zaščite. Preprečujejo škodo, ki bi bila povzročena družbi ali naravi. Primeri žvižgaštva, ki so se že zgodili po svetu, kažejo, kako učinkovito je lahko v boju proti nepravilnostim, ki vplivajo na celotno družbo. Z razkritjem informacij so žvižgači pomagali rešiti nešteto življenj in milijarde denarnih sredstev, hkrati

pa preprečili, da bi se posledice ter škoda za organizacijo ali naravo še povečale. Slika 3 tako predstavlja uspešen krog žvižgaštva (Eurocadres, 2020).

Slika 3: Uspešen krog žvižgaštva

Vir: Devitt (2015a).

Žvižgači organizacijam ne prinašajo samo dodane vrednosti in ne predstavljajo le stroška dela, temveč so tudi branilci etičnosti in zakonitosti. Ker so ponavadi priča nepravilnim dogodkom, je njihova informacija praviloma verodostojna, prispeva k ohranjanju ugleda organizacije, zmanjša izdatke za odškodnine, inšpekcijske postopke ali prevare (KPK, 2022b).

2.3 Posledice žvižgaštva

Ko se oseba odloči zažvižgati, se sooči z dvema etičnima vprašanjema: ali naj prijavi nepravilnost in komu. Državni organi so domnevali, da bi se večina oseb odločila zažvižgati, če bi bili z zakoni zaščiteni pred povračilnimi ukrepi (Dworkin & Baucus, 1998).

Žvižgači so po razkritju informacij pogosto deležni negativnih posledic. Družba ima velikokrat v mislih negativne predstave o žvižgačih, zato jih je treba zaščititi. Zelo pogosto so kaznovani zaradi prijave nepravilnosti ali pa nadlegovani, izobčeni in uvrščeni na črne liste (Worth, 2013).

Žvižgači pogosto mislijo, da s prijavo nepravilnosti delajo v skupno dobro, se obnašajo etično ter da bodo pohvaljeni in nagrajeni, ker so tvegali s prijavo ter preprečili škodo. Vendar ponavadi tega niso deležni. Zaradi negativnega dojemanja družbe se lahko njihovi družinski člani, prijatelji in sodelavci počutijo jezne in/ali izdane, saj nekatere družbe žvižgače dojemajo kot izdajalce. V družbi se še vedno pojavljajo različni slabšalni izrazi zanje, kar oslabi pripravljenost ljudi k prijavi nepravilnosti (Worth, 2013).

Kot primer navajam žvižgače na Portugalskem leta 2013, ki niso imeli pravne zaščite ter so bili zelo ranljivi. Še posebej so bili ranljivi javni uslužbenci, ker so jim kazenske oblasti grozile z odpuščanjem ali premestitvijo. Prav javni uslužbenci bi v primeru žvižgaštva lahko izgubili vse, kar imajo. Študija, ki je bila izvedena leta 2012, je pokazala, da so javni uslužbenci v primeru žvižgaštva bili prisiljeni v upokožitev, odpuščeni ali izobčeni (Worth, 2013).

2.4 Zakonodaja in zaščita žvižgačev

Kot že omenjeno, je zelo pomembno, da posamezniki, ki opazijo nepravilnost v organizaciji, le-to prijavijo in spregovorijo brez strahu pred maščevanjem. Žvižgači so zelo pogosto izpostavljeni visokim tveganjem, zato so lahko odpuščeni, tarče kazenskih postopkov, diskriminirani, jim grozijo ali v redkih primerih tudi napadejo. Zaščita pred povračilnimi ukrepi je zato še toliko bolj pomembna, saj spodbuja razkrivanje nepravilnosti ter povečuje odgovornost na delovnih mestih. Slika 4 predstavlja zakonodajo žvižgačev (Terracol, 2021).

Nekateri zakoni o žvižgaštvu so bili sprejeti kot odziv na škandale, strahove za javno zdravje, okoljske nesreče ali druge katastrofe, ki bi jih bilo možno preprečiti ali zmanjšati, v primeru razkritja težav, še preden so nastale. Zakonodaja oz. pravni okvir je zelo pomemben pri zaščiti žvižgačev. V večini evropskih držav je razkrivanje nepravilnosti oz. žvižgaštvo tvegana odločitev. Večina jih sploh nima zakonodaje ali pa je ta pomanjkljiva (Terracol, 2021). Do konca leta 2019 je Komisija EU ugotovila, da le 11 držav članic EU ponuja pravno zaščito, in sicer (EU whistleblowing monitor, 2022):

- Francija,
- Madžarska,
- Irska,
- Italija,
- Litva,
- Malta,
- Nizozemska,
- Slovaška,
- Švedska,
- Latvija in
- Hrvaška.

Kljub temu so zakoni v teh državah nepopolni in tudi izvrševanje zakonodaje je pomanjkljivo. Irska je ena izmed redkih držav, ki je imela že pred Direktivo (EU) 2019/1937 visoko zaščito žvižgačev. Ciper pa je primer države, v kateri zakonov o zaščiti žvižgačev niso imeli. Na podlagi teh raziskav je Evropska unija leta 2019 sprejela Direktivo (EU)

2019/1937 Evropskega parlamenta in sveta (z dnem 23. oktober 2019) o zaščiti oseb, ki prijavijo kršitve prava Unije (v nadaljevanju: Direktiva o zaščiti žvižgačev) (Terracol, 2021).

Direktiva o zaščiti žvižgačev vsebuje veliko pomembnih točk, ena izmed njih je, da organizacijam prepoveduje povračilne ukrepe proti žvižgačem. Daje velik pomen zaščiti žvižgačev in jim ponuja več možnosti za prijavo. Organizacije z več kot 50 zaposlenimi morajo ustvariti notranje kanale za poročanje. Od vseh podjetij, organov, javnih ustanov ter drugih deležnikov, ki dobijo prijavo, zahteva, da ukrepajo na njeni podlagi ter prijave ne ignorirajo. Direktiva prav tako razširja definicijo žvižgača in ga opredeljuje ne samo kot zaposlenega, temveč tudi kot posameznika, ki poroča o nepravilnostih pri delu (Direktiva (EU) 2019/1937).

S tem ko je EU oktobra 2019 sprejela Direktivo o zaščiti žvižgačev, je začel teči dvoletni rok za prenos le-te v nacionalne zakonodaje držav članic. Države članice imajo priložnost, da uskladijo nacionalno zakonodajo glede zaščite žvižgačev z mednarodnimi standardi in dobrimi praksami. Direktivo so morali prenesti najkasneje do 17. decembra 2021 (Terracol, 2021).

Slovenija je prenos Direktive o zaščiti žvižgačev zamudila, kljub temu da se je postopek začel kmalu po njenem sprejetju. Ministrstvo za pravosodje je oblikovalo posebno skupino, ki naj bi pripravila osnutek zakona do konca leta 2020. Transparency International Slovenija je večkrat pozivalo Ministrstvo za pravosodje k načrtu za prenos Direktive, vendar se ministrstvo ni odzvalo (Terracol, 2021).

Nato pa je vendarle v Sloveniji bila sprejeta nova zakonodaja za prenos direktive EU o prijavljanju nepravilnosti. Zakon o varstvu žvižgačev je bil sprejet 7. februarja 2023 in je začel veljati 22. februarja 2023. V proces priprave osnutka, ko se je razvijal s postopki pripomb strokovnih zainteresiranih strani je bila vključena tudi protikorupcijska nevladna organizacija Transparency International Slovenia. Novi zakon širi minimalne standarde Direktive na več področjih (EU whistleblowing monitor, 2022).

Za lažji pregled nad uveljavitvijo Direktive EU v nacionalno zakonodajo je bil narejen EU Whistleblowing monitor, s katerim se lahko spremlja status prenosa le-te. Podatki so posodobljeni na dan 27. december 2022. Status prenosa Direktive držav članic EU v nacionalno zakonodajo je prikazan v tabeli 1 (EU whistleblowing monitor, 2022).

Tabela 1: Status prenosa Direktive držav članic EU v nacionalno zakonodajo na dan 27. december 2022

Prenos se še ni začel	Zamuda pri prenosu	Direktiva je prenesena
Madžarska	Avstrija Belgija Bolgarija Češka Estonija Nemčija Italija Luksemburg Poljska Romunija Slovaška Slovenija Španija Nizozemska	Hrvaška Ciper Danska Finska Francija Grčija Irska Latvija Litva Malta Portugalska Švedska

Vir: EU whistleblowing monitor (2022).

V državah EU v povprečju 45 % vprašanih meni, da se žvižgači bojijo povračilnih ukrepov. V Sloveniji je enakega mnenja 66 % vprašanih, kar pomeni, da imamo tretji najvišji odstotek v EU (Kukutschka, 2021).

Za boljšo zaščito žvižgačev morajo imeti vsi zaposleni v javnem in zasebnem sektorju (Worth, 2013):

- dostopne, zanesljive in varne kanale za prijavo nepravilnosti,
- zaščito pred vsemi oblikami povračilnih ukrepov,
- mehanizme za razkritja, ki spodbujajo posodabljanje zakonodaje.

V primeru prijave nepravilnosti je pomembno, da se v vsakem primeru oceni tveganje, ki ga razkritje informacij prinaša. Veliko vladnih organizacij in podjetij ima vzpostavljeno politiko žvižgaštva, prav tako imajo države nekaj zakonov, ki zagotavljajo pravno zaščito za nekatere vrste žvižgačev. Vendar imajo ti zakoni in predpisi veliko "lukenj" ter se slabo izvajajo, zato predstavljajo ljudem past, ker verjamejo, da so pred nevarnostjo zaščiteni, vendar dejansko niso. Prijava nepravilnosti je za žvižgača tvegana, zato je priporočljivo, da vsakdo, ki o prijavi razmišlja, poišče nasvete pri odvetniku ter se prepriča, da bo ustrezno zaščiten (Worth, 2013).

2.5 Način prijave nepravilnosti

Ko posameznik izve, da se dogajajo nepravilnosti na nekem delovnem mestu, se mora dobro izobraziti o svojih možnostih, preden spregovori. Nepravilnosti lahko sporoči znotraj ali zunaj organizacije, lahko pa se odloči tudi za javno razkritje. Države so si pri odgovoru na vprašanje, komu naj žvižgači poročajo, neenotne. Nekatere zahtevajo, da se morajo nepravilnosti poročati zunanjim organizacijam. Druge države zahtevajo, da žvižgači nepravilnosti sporočijo najprej po notranjih kanalih v organizaciji osebam, ki so pooblašene za reševanje takšnih primerov. Imamo tudi tretje države, ki osebam prosto določijo možnost poročanja (po notranjih, zunanjih kanalih ali kot javno razkritje) (Dworkin & Baucus, 1998).

Dworkin in Baucus (1998) sta v svoji študiji ugotovila, da se novozaposleni, to so zaposleni pri isti organizaciji štiri leta in pol ali manj, večinoma poslužujejo poročanja o nepravilnostih po zunanjih kanalih. Po njunem mnenju so novozaposleni manj seznanjeni z ustreznimi kanali za interno poročanje ali pa menijo, da so organizacijsko nemočni.

2.5.1 Interna prijava

Ko nepravilnost interno prijavi oseba, jo lahko poimenujemo tudi notranji žvižgač. Notranji žvižgač je oseba, ki prijavi nepravilnost na svojem delovnem mestu, torej znotraj organizacije. Za interno prijavo se šteje tudi prijava revizijskemu oddelku, uradniku za skladnost, notranjemu pravnemu svetovalcu ter prijava po liniji za oddajo nasvetov znotraj organizacije (Berger Montague, brez datuma).

Pri interni prijavi ni vladne preiskave ali dejanskega sodnega postopka. Organizacija lahko izvede vsa dejanja interno, brez kakršnihkoli kazni ali poravnave z zunanjimi osebami. Lahko se tudi odloči, da prostovoljno prijavi napačno ravnanje ustreznemu zunanjemu organu ter tako zmanjša posledice in strožje sankcije v primeru njegovega odkritja (Berger Montague, brez datuma).

Organizacije so pred Direktivo o zaščiti žvižgačev lahko same odločale o vzpostavitvi sistema za notranje poročanje o nepravilnostih. Po Direktivi pa je za vse organizacije z več kot 50 zaposlenimi vzpostavitev notranjih kanalov za poročanje o nepravilnostih obvezna. Pomembno je, da so vsi zaposleni kot tudi poslovodstvo ozaveščeni o pomenu žvižgaštva. Poročanje o nepravilnostih ni dejavnost z negativnim znakom, temveč dejanje lojalnosti do podjetja. Oseba izvede interno prijavo o nepravilnosti, kadar jo razkrije znotraj organizacije (KPK, 2022b).

Organizacije z internimi akti določajo možne poti za notranjo prijavo nepravilnosti (na primer: prek spletnega obrazca, po telefonu, pošti ali osebno). Pri vzpostavitvi notranjih poti morajo upoštevati potrebo po zagotavljanju zaupnosti identitete prijavitelja. Neprimerna pot

za prijavo bi lahko bil nezaščiten poštni nabiralnik, ki z malo napora omogoča, da se seznanimo z vsebino prijave (KPK, 2022b).

2.5.2 Zunanja prijava

Oseba izvede zunanjo prijavo o nepravilnosti, kadar opazi neprimerno ravnanje znotraj organizacije, stranke, dobavitelja ali konkurenta, ter jo razkrije zunaj organizacije. Žvižgači se pri zunanji prijavi največkrat odločijo prijaviti nepravilnosti vladnim organom, tožilstvu ali po javnih telefonskih linijah, namenjenih prijavi nepravilnosti s strani zasebnih podjetij (Berger Montague, brez datuma).

Zunanja prijava se od notranje razlikuje tudi po tem, da običajno vključuje dejanske sodne postopke. Žvižgači po neuspešni notranji prijavi velikokrat vložijo zunanjo prijavo. Interno prijavljanje nepravilnosti, na primer po zaupnih internih kanalih znotraj organizacije, je lahko anonimno, medtem ko je pri zunanji prijavi, v kateri je vložena pritožba, običajno oseba v nekem trenutku obelodanjena (Berger Montague, brez datuma).

Med zunanjo prijavo spada tudi javno razkritje. Žvižgači se lahko obrnejo na medije, kar se največkrat zgodi po neuspešni interni prijavi. Mediji so seveda najslabši možen scenarij za organizacijo, saj nima nadzora nad dogajanjem (Deloitte, brez datuma).

2.6 Potek prijave

Preden se oseba odloči poročati o nepravilnosti, je pomembno, da sledi naslednjim točkam (Devitt, 2015b):

- sposobna je razložiti, kaj in zakaj poroča,
- zgodaj poišče strokovni nasvet,
- se izogiba zbiranju dokazov na nepooblaščen način,
- naredi načrt,
- poišče pomoč in
- varno komunicira.

Bodoči žvižgač mora biti sposoben razložiti, kaj poroča in zakaj poroča, saj v nekaterih primerih strankina obtožba ni jasna. Žvižgač lahko naredi povzetek sumljivega dogajanja in si zapiše najpomembnejše informacije. Poleg povzetka lahko tudi priloži kakršnekoli dokaze ter tako poveča verjetnost razumevanja ljudi o nepravilnosti. Pomembno je, da žvižgač, še preden deli povzetek, vodi dnevnik ali aktualne zapiske ustreznih informacij. Nikoli naj ne pošilja občutljivih informacij prek e-poštnih sporočil iz osebne ali službene e-pošte (Devitt, 2015b).

Žvižgač naj si poišče strokovni nasvet takoj, ko je to mogoče. Pomembno je, da je vsak korak, ki ga naredi, premišljen, in da se zaveda svojih pravic ter posledic prijave. Med pridobivanjem pravnega nasveta naj bi bilo razkritje informacij odvetniku zaščiteno, kar pomeni, da odvetnik identitete svojih strank ne sme razkriti ter mora tako spoštovati svoje poklicne dolžnosti. V primeru neposredne nevarnosti za otroke ali druge osebe je žvižgač zakonsko obvezan, da to čim prej prijavi ustreznim organom. Zavedati se mora tudi, da ne bo zaščiten pred kakršnokoli kršitvijo, ki jo je zagrešil sam (Devitt, 2015b).

Po interni prijavi nepravilnosti bi moral preiskavo prevzeti žvižgačev delodajalec, žvižgač pa bi se moral izogibati zbiranju dokazov na nepooblaščen način. Mnogi žvižgači pridobivajo dokaze na nedovoljen način oz. do njih nebi imeli dostopa med svojim delom. V večini primerov je dovolj, da nekomu anonimno ali zaupno sporočimo informacijo, ki bi vodila v preiskavo. Kadar dokazi niso na varnem mestu, jih je treba zaščititi in poiskati pravni nasvet, še preden se delijo kakršnekoli informacije (Devitt, 2015b).

Bodoči žvižgač se mora zavedati, da ne more pridobiti nobenega zagotovila, da ne bo identificiran. Dobro je tudi vedeti, da lahko za žvižgača obtožijo njegove sodelavce in le njih doletijo posledice, ki jih prinaša žvižgaštvo. Potek žvižgaštva je za žvižgače eden najbolj stresnih dogodkov, zato si morajo zelo dobro pripraviti načrt ter odgovoriti na naslednja vprašanja (Devitt, 2015b):

- katerim tveganjem so izpostavljeni ob prijavi,
- ali imajo prikrite namene,
- ali želijo nadaljevati z delom v organizaciji, ki je njihov delodajalec,
- kako premagati vse ovire.

Pravni zastopniki lahko žvižgača zelo dobro pripravijo in ga seznanijo z vsemi pravnimi izzivi in argumenti, s katerim se bo soočil. Pomembno je, da ima jasen načrt in strategijo, saj bo le tako bolje pripravljen na pravne in fizične napade kot tudi na napade na njegov ugled, ki jih bo deležen (Devitt, 2015b).

Ker se žvižgač sooča z različnimi napadi in je pod ogromnim pritiskom, mora dobro poskrbeti za svoje zdravje. Veliko žvižgačev se sooča z depresijo, tesnobo, nekateri ne morejo spati, jesti, imajo težave v odnosu s partnerjem in težko izvajajo rutinske naloge. Zato je pomembno, da si najdejo osebo zunaj organizacije, s katero se lahko pogovarjajo o svojem počutju. Tudi podpora družine in prijateljev lahko močno vpliva na dobro počutje žvižgača. Vendar morajo biti pazljivi, komu zaupajo občutljive informacije (Devitt, 2015b).

Žvižgač mora dobro razmisliti, kako bo na najvarnejši način sporočil svojo skrb. Ko prijavi nepravilnost, je pomembno, da se držijo pomembnih informacij in sami ne sklepajo, o kakšnih kaznivih dejanjih poročajo. Uporabljajo naj nekonflikten ton glasu in naj neposredno ne obtožujejo določenih oseb. Žvižgači morajo vedeti tudi, da 100-odstotno

varna elektronska komunikacija ne obstaja. Klicanje prek domačega ali službenega telefona preprosto razkrije njihovo identiteto. Varnejša prijava nepravilnosti prek telefona je klic iz javnih telefonskih govornic. Cilj je otežiti tretjim osebam izsleditev njihovih klicev oz. identitete (Devitt, 2015b).

Bodoči žvižgači naj se vedno izogibajo shranjevanju in izmenjavi občutljivih informacij na službenem računalniku. Njihov delodajalec lahko brez večjih težav prebere njihova sporočila in jih nadzoruje. Priporočljivo je, da poročajo o nepravilnostih prek anonimnega e-poštnega naslova, kot sta brskalnika Hushmail in Tor, ki skrijeta naslov internetnega protokola (angl. Internet Protocol address) pošiljatelja. Pred uporabo takšnih brskalnikov naj se pozanimajo, saj je uporaba le-teh v nekaterih državah nezakonita (Devitt, 2015b).

2.7 Nagrajevanja žvižgačev

Razkritje informacij o nepravilnostih lahko povzroči žvižgaču ogromno težav. Zaposleni se bojijo finančnih izgub ter tudi izgube ugleda. Da bi spodbudili posameznike k prijavi nepravilnosti, so nekatere države uvedle različne spodbude, najpogostejše pa so finančne nagrade (Transparency International, brez datuma).

2.7.1 Komisija za trgovanje s terminskimi pogodbami na blago

Komisija za trgovanje s terminskimi pogodbami na blago (angl. The Commodity Futures Trading Commission, v nadaljevanju CFTC) je neodvisna vladna agencija ZDA, ki ureja trge izvedenih finančnih instrumentov, terminske pogodbe in opcije v ZDA. Komisija nadzira trge finančnih instrumentov glede različnih prevar in si prizadeva zagotoviti zaščito sredstev strank (CFTC, brez datuma).

Žvižgači, ki prostovoljno predložijo izvirne informacije z vložitvijo obrazca NPN (namig, pritožba, napotitev) pri CFTC Whistleblower Office, lahko pridobijo med 10 % in 30 % zneska finančnih sankcij, zbranih v izvršilnem postopku. Da žvižgač lahko dobi nagrado, mora prostovoljno prijaviti nepravilnosti, ki so vodile do uspešne izvršitve ukrepa CFTC v vrednosti vsaj 1.000.000 USD. Občasno mora spremljati njihovo spletno stran, saj CFTC posameznikov o zajetih denarnih sredstvih ne obvešča neposredno (CFTC, brez datuma).

Za nagrado pri CFTC se lahko prijavite tudi anonimno, vendar vas mora v tem primeru zastopati odvetnik. Komisija mora pred izplačilom nagrade na sprejemljiv način vseeno preveriti identiteto žvižgača. Pri določanju višine nagrade CFTC upošteva številne dejavnike in okoliščine vsakega primera (CFTC, brez datuma).

2.7.2 Ameriška komisija za vrednostne papirje in borzo

Ameriška komisija za vrednostne papirje in borzo (angl. U.S. Securities and Exchange Commission, v nadaljevanju SEC) je neodvisna agencija, katere poslanstvo je zaščititi vlagatelje ter vzdrževati urejene, poštene in učinkovite trge. SEC si prizadeva spodbujati tržno okolje, ki je vredno zaupanja javnosti (Phillips & Cohen, brez datuma).

Žvižgač SEC lahko prejme nagrado v višini od 10 % do 30 % zneska, ki ga vlada izterja, če SEC izterja več kot 1.000.000 USD. Zahtevek za prijavo nepravilnosti lahko vložijo državljani ZDA in tuji državljani ter prejmejo nagrado. SEC lahko žvižgaču nagrado tudi poveča, odvisno od pomembnosti posredovanih informacij. V primeru poročanja o možnih kršitvah trgovanja z vrednostnimi papirji prek notranjega sistema skladnosti podjetja si žvižgač prav tako poveča možnosti zvišanja nagrade (Phillips & Cohen, brez datuma).

SEC nagrajuje žvižgače od leta 2012. Od takrat naprej se je z rastjo nagrad za prijavitelje nepravilnosti povečalo tudi število prijav žvižgačev. Da spodbuja ljudi k prijavi nepravilnosti o kršitvah zakonodaje o vrednostnih papirjih, nudi žvižgačem denarne nagrade, zaupnost in zaščito pred povračilnimi ukrepi. Denar, izplačan žvižgačem, prihaja iz sklada za zaščito vlagateljev, ki ga SEC pobira na podlagi zakonodaje o vrednostnih papirjih. Denar, namenjen nagrajevanju žvižgačev, se ne jemlje oškodovancem (Phillips & Cohen, brez datuma).

2.8 Žvižgaštvo v Sloveniji

Slovenija nima enotnega zakona, ki bi bil namenjen zaščiti žvižgačev v vseh sektorjih. V Zakonu o integriteti in preprečevanju korupcije lahko najdemo del, ki govori o prijaviteljih nepravilnosti. Ta del zakona ščiti osebe, ki prijavijo korupcijo, ali zaposlenega v javnem sektorju, ki je bil pozvan k neetični ali nezakoniti dejavnosti (Žrt, 2021).

Javni uslužbenci morajo najprej prijaviti nepravilnosti odgovornemu nadrejenemu. V primeru, da se odgovorna oseba ne odzove v petih delovnih dneh ali izvaja nezakonita dejanja, lahko žvižgač poroča Komisiji za preprečevanje korupcije (Žrt, 2021).

Vsi ostali žvižgači lahko nepravilnosti prijavijo neposredno Komisiji za preprečevanje korupcije ali drugemu pristojnemu organu. Na zahtevo žvižgača ga lahko komisija oz. pristojni organ obvestita o nadaljnjih ukrepih in postopkih. Tako javni kot vsi ostali žvižgači so v skladu z Zakonom o integriteti in preprečevanju korupcije zaščiteni pred povračilnimi ukrepi delodajalca, če delujejo v dobri veri. Delodajalec je tako dolžan dokazati, da morebitni ukrepi zoper zaposlenega niso bili povezani z osebo, ki je prijavila nepravilnosti. Slovenska zakonodaja ne predvideva nagrajevanja uspešnih žvižgačev (Blueprint for Free Speech, 2018).

Zaposleni lahko praviloma razkrijejo nepravilnosti oz. neprimerno ravnanje navzven, npr. javnosti, torej po kateremkoli komunikacijskem kanalu. Prav tako jim zakon dovoljuje anonimno prijavo. Trenutno ni sankcij ali pravnih tveganj za organizacije brez sistema za prijavo nepravilnosti, kar pa se bo z uvedbo Direktive EU spremenilo (Blueprint for Free Speech, 2018).

Po sprejetju Zakona o integriteti in preprečevanju korupcije leta 2010 je število prijavljenih zadev Komisiji za preprečevanje korupcije in drugih nepravilnosti nenehno naraščalo do leta 2013. Tega leta je doseglo več kot 2300 prijav, nato pa se je njihovo število zmanjševalo do leta 2015. Komisija je med letoma 2010 in 2012 zaščitila identiteto 28 ljudem, med letoma 2013 in 2015 pa 17. Korupcija je v Sloveniji še vedno zelo razširjena (Blueprint for Free Speech, 2018).

Ministrstvo za pravosodje je avgusta 2022 tudi pripravilo osnutek zakona o zaščiti žvižgačev. Predlog zakona zagotavlja zaščito žvižgačev, ki prijavijo nepravilnosti na svojem delovnem mestu. Omogoča tako interno poročanje, zunanje poročanje regulatorjem in nadzornim organom kot tudi javno razkritje nepravilnosti. V predlogu zakona o zaščiti žvižgačev so določeni tudi pogoji varstva in obveznosti varovanja identitete prijavitelja v vseh postopkih (STA, 2022a).

Revizijska družba Ernst & Young (v nadaljevanje EY) je v Sloveniji izvedla raziskavo ter nato poročala, da slovenska podjetja niso dovolj seznanjena z zahtevami nove uredbe EU o pravnem varstvu žvižgačev in še niso pripravljena na njeno izvajanje. Čeprav je uredba začela veljati že decembra 2021, v Sloveniji še ni uveljavljena. Družba EY je po raziskavi ugotovila, da je le 42 % podjetij z več kot 250 zaposlenimi popolnoma pripravljenih na uveljavitev novih pravil, kar 20 % podjetij pa še ne (STA, 2022b).

Po raziskavi, ki jo je izvedel Kukutschka (2021), skoraj tretjina Evropejcev meni, da je v letu 2020 prišlo do porasta korupcije. V Sloveniji je delež anketiranih 51 %, kar je drugi najvišji v EU. Skoraj 66 % slovenskih anketirancev je mnenja, da se državljani bojijo povračilnih ukrepov ob prijavi nepravilnosti, kar je tretja najvišja stopnja v EU, za Ciprom in Hrvaško. Da je korupcija v slovenski vladi velik ali zelo velik problem, meni kar 84 % vprašanih slovenskih državljanov (STA, 2021).

3 RAZISKAVA ŽVIŽGAŠTVA V SLOVENSkih PODJETJIH

V nadaljevanju sem analiziral slovenska podjetja z vidika sistema za prijavljanje prevar in žvižgaštva v Sloveniji, kar je dokaj neraziskano področje. Na začetku sem analiziral devet slovenskih podjetij s pomočjo javno dostopnih podatkov. Izpostavil sem dobre lastnosti njihovega sistema, v nadaljevanju sem se osredotočil na slabosti in jih kritično presodil. Za konec pa sem podal še svoja mnenja in predloge za izboljšavo.

3.1 Sistem žvižgaštva v podjetju Krka, tovarna zdravil, d. d.

Krka, tovarna zdravil, d. d., Novo mesto (v nadaljevanju Krka), je mednarodno generično farmacevtsko podjetje s sedežem v Novem mestu. Skupina Krka je v letu 2021 ustvarila 1,2 milijarde evrov prihodkov in 240 milijonov evrov čistega dobička. S svojimi izdelki je prisotna v več kot 70 državah ter ima predstavništva tudi v tujini (Krka, tovarna zdravil, d. d., brez datuma).

V letnem poročilu za leto 2021 podjetje navaja, da si prizadevajo povečati etično kulturo ter varovati Krkin ugled in premoženje. Vsi zaposleni naj bi opravljali delo v skladu z etičnimi načeli poštenosti, lojalnosti in profesionalnosti, veljavnimi predpisi in njihovimi internimi akti. Ozaveščenost zaposlenih o znakih prevar, odgovornosti pri prepoznanju in poročanju o njih z raznimi izobraževanji stalno povečujejo. Med interne akte spada Pravilnik o preprečevanju, odkrivanju in preiskovanju prevar ter tudi kodeks ravnanja. V kodeksu ravnanja so zapisana načela in pravila etičnega ravnanja ter dobri poslovni običaji. Nazadnje je bil posodobljen leta 2020 ter se preverja in posodablja po potrebi na dve leti. Upoštevanju kodeksa so zavezani vsi zaposleni in so si dolžni prizadevati za etično, nekoruptivno in zakonito delovanje. O pomenu skladnosti poslovanja in korporativne integritete zaposleni obnavljajo znanje prek izobraževanj eCampus (Krka, tovarna zdravil, d. d., brez datuma).

Kršitve morebitnih prevarantskih, koruptivnih ali drugih ravnanj v škodo Krke ureja Direktiva (EU) 1937/2019 oz. sprejeta lokalna zakonodaja kot tudi interni Krkin pravilnik o preprečevanju, odkrivanju in preiskovanju prevar (Krka, tovarna zdravil, d. d., brez datuma).

V podjetju Krka imajo vzpostavljen javni elektronski naslov, na katerega lahko zaposleni v podjetju in tretje osebe prijavijo sume nepravilnosti. Krka prijaviteljem zagotavlja anonimnost ter poskrbi za njihovo zaščito pred morebitnimi povračilnimi ukrepi. Od 1. 5. 2018 do 31. 12. 2021 je bilo prijavljenih 64 sumov o prevarah. Največ, in sicer 25, jih je bilo prijavljenih v letu 2020, 15 v letu 2021, 10 v letu 2019, 14 v letu 2018 (Krka, tovarna zdravil, d. d., brez datuma).

Pravilnik o preprečevanju, odkrivanju in preiskovanju prevar določa, da zaposleni najprej obvesti nadrejenega. V primeru njegove nedosegljivosti obvesti vodjo pravne službe ali pooblaščenca za skladnost poslovanja. Sum lahko sporoči tudi po telefonu, in sicer (Krka, tovarna zdravil, d. d., 2020):

- pooblaščenca za skladnost poslovanja: 07 331 26 00 ali
- vodji pravne službe: 07 331 95 95.

V teh primerih bi prijavitelj razkril svojo identiteto. Prijavitelj lahko sume prevar sporoči tudi anonimno prek elektronskega naslova compliance.officer@krka.biz. Podjetje bo s

podatki prijavitelja ravnalo zaupno, strokovno in s poklicno skrbnostjo ter prijavitelju omogočilo ustrezno zaščito (Krka, tovarna zdravil, d. d., 2020).

Postopek obravnave prijav: pooblaščenec za skladnost poslovanja s pomočjo pravne službe oblikuje delovno skupino, v katero lahko vključijo tudi strokovnjake s specifičnim znanjem. Delovna skupina obravnava prijavljeni sum prevare, razišče vzroke za nastanek ter določi sankcije in preventivne ukrepe. Prevare preiskujejo osebe znotraj podjetja, ki so za to strokovno usposobljene, v pomoč so jim lahko tudi zunanji strokovnjaki in predstavniki organov pregona. Prijavitelju, ki brez namena škodovanja prijavi sum prevare, je omogočena zaščita pred povračilnimi ukrepi. Deležen je lahko ustrezne podpore in je na koncu preiskave obveščen o zaključku postopka (Krka, tovarna zdravil, d. d., 2020).

Pooblaščenec za skladnost poslovanja mora voditi evidenco o prijavljenih primerih ter o statusu že izvedenih postopkov. Preden primer pooblaščenec zaključi, upravi predlaga eno izmed naslednjih odločitev (Krka, tovarna zdravil, d. d., 2020):

- nadaljnja obravnava ni potrebna, saj je sum prevare neutemeljen,
- treba je izboljšati kontrolne postopke ter sankcionirati kršitelja,
- posredovanje primera zunanjim strokovnjakom ali organom pregona.

V nadaljevanju sem kritično ovrednotil vzpostavljen sistem in podal predloge za izboljšavo le-tega v podjetju Krka. Kot glavno slabost bi navedel, da je v podjetju Krka možno prijaviti nepravilnosti samo po telefonu in elektronski pošti. Kljub temu da zagotavljajo anonimnost, oddaja prijave po elektronski pošti odvrne večino oseb. Prijava suma na prevaro prek telefonskega pogovora v primeru anonimne prijave ravno tako ni najbolj varen način. Podjetju Krka tako predlagam, da vzpostavi sistem za prijavo na njihovi spletni strani. Vse oddane prijave prek sistema in po telefonu naj sprejme neodvisna zunanja služba, ki zakrije identiteto prijavitelja, ter podjetju Krka nato posreduje prijavo. S takim sistemom se bodo žvižgači počutili varnejše ter se bodo hitreje odločili za prijavo.

Na njihovi spletni strani, v letnem poročilu, v pravilniku o preprečevanju, odkrivanju in preiskovanju prevar ter tudi v kodeksu ravnanja nisem našel nobenega obrazca, s katerim bi si lahko prijavitelj pomagal napisati prijavo. Prijavitelji pogosto ne vedo, katere informacije so najpomembnejše, zato predlagam, da v pravilniku ali kodeksu objavijo navodila, katere informacije naj prijavitelji napišejo, ali pa objavijo obrazec, ki ga prijavitelj izpolni ter pošlje.

Kot je razvidno iz raziskave, ki jo je opravil Kukutschka (2021), se kar 66 % anketiranih v Sloveniji boji povračilnih ukrepov. Zato predlagam, da se v Pravilniku o preprečevanju, odkrivanju in preiskovanju prevar doda podroben opis, kako ščitijo identiteto prijavitelja ter kako dobro je prijavitelj zaščiten pred povračilnimi ukrepi. Pomembno jih je seznaniti z vsemi podrobnostmi, zato da se prijavitelj počuti varnejše. Zagotoviti je tudi treba, da za

prijavo nepravilnosti ne bodo kaznovani. Zelo pozitivno je, da pravilnik pregledujejo ter ga po potrebi dopolnijo na vsake dve leti, kar pomeni, da imajo prijavitelji vedno sveže informacije.

3.2 Sistem žvižgaštva v podjetju Lek d. d.

Lek, farmacevtska družba, d. d. (v nadaljevanju Lek), je farmacevtsko podjetje, ustanovljeno leta 1946 s sedežem v Ljubljani. Leta 2002 ga je prevzelo švicarsko podjetje Novartis, ki je vodilni ponudnik zdravil v Sloveniji. V podjetju razvijajo, proizvajajo in tržijo učinkovita, varna in kakovostna biološka, inovativna ter generična zdravila (Lek d. d., brez datuma).

V Leku posvečajo veliko pozornost izobraževanju o etiki, tveganjih in skladnosti. Zaposlenim organizirajo elektronska izobraževanja o etičnem kodeksu, varstvu osebnih podatkov, prijavah neželenih dogodkov in pripravi na izpolnjevanje zavez (preprečevanje podkupovanja, poštena konkurenca, obvladovanje tveganj pri sodelovanju s tretjimi strankami). Skoraj 100 % vseh zaposlenih je v letu 2021 izobraževanja uspešno opravilo. Enake teme so tudi del obveznih usposabljanj za novozaposlene v družbi Lek. Vzpostavljajo in ohranjajo poslovne odnose s poslovnimi partnerji, ki so dolžni upoštevati enaka načela, kot veljajo za zaposlene v Leku (Lek d. d., 2022).

Po prevzemu Novartisa so v Leku nadaljevali pobudo za spodbujanje odprte komunikacije in prijave neprimernih ravnanj. Vzpostavljen imajo enoten sistem anonimnega poročanja neprimernih ravnanj, poleg sistema širijo tudi kulturo “Spregovori” (angl. speak up), ki omogoča naslavljanje etičnih vprašanj. Zaposlene v podjetju Lek tudi stalno ozaveščajo o omenjeni tematiki (Lek d. d., 2022).

Zaposleni v podjetju, ki sumi o neprimernem ravnanju, mora svoj sum v najkrajšem možnem času prijaviti v skladu s sistemom “Spregovori”. Prijavitelji, ki v dobri veri prijavijo neprimerno ravnanje ali kakorkoli drugače pomagajo pri preiskavi nepravilnega ravnanja, so zaščiteni pred povračilnimi ukrepi (Novartis, 2020).

Pritožbe lahko vložijo po elektronski pošti, telefonu, na spletu ali osebno. Prijave na spletu in po telefonu upravljajo tretje osebe. Skupina, ki upravlja sistem “Spregovori”, vodi tudi vse podane pritožbe s strani prijaviteljev. Primerne kršitve pa nato posredujejo vodstvu, da ustrezno ukrepajo (Novartis, brez datuma).

Sistem “Spregovori” je javno dostopen kanal za prijavo nepravilnosti zunaj družbe Novartis, kamor spada tudi Lek. Skupina, ki skrbi za ta sistem, pomaga delovati podjetju v skladu z najvišjimi etičnimi standardi na različne načine (Novartis, brez datuma):

- ljudi opogumi, da prijavijo nepravilna ravnanja brez strahu,
- s prijavitelji ravnajo spoštljivo, pošteno ter jih zaščitijo pred povračilnimi ukrepi,

- ugotavljajo dejstva in skušajo priti do resnice,
- zagotavljajo poštene in dosledne sanacijske ukrepe,
- ljudem s pomisleki zagotavljajo povratne informacije.

Prijavitelj ima za oddajo prijave o nepravilnosti na voljo več izbir. Prijavo lahko podajo njihovim vodjem, pravni službi, službi za etiko, tveganja in skladnost, službi za kadre in organizacijo ali članom globalne varnosti v podjetju. Prijavitelji lahko oddajo prijavo anonimno, vendar jih opominjajo, da anonimnost lahko omeji možnost popolne in temeljite preiskave zahtevka. Če imajo prijavitelji kakršnakoli vprašanja, se lahko obrnejo na elektronski naslov: speakup@novartis.com (Novartis, brez datuma).

Sistem "Spregovori" je javno dostopen na spletnem mestu, kjer podrobneje opisujejo, kako skrbijo za anonimnost prijaviteljev. Anonimno lahko oddate prijavo o nepravilnosti prek službenega ali domačega računalnika ali telefona. Prijavitelje tudi spodbujajo k oddaji prijave, po prijavi pa lahko tudi anonimno komunicirate in spremljate potek raziskave. Podrobnejše informacije glede sistema "Spregovori" so na voljo na spletnem mestu: <https://secure.ethicspoint.eu/domain/media/sl/gui/100412/index.html> (Novartis, brez datuma).

Družba Novartis je do konca leta 2020 skupno zabeležila 1941 vloženi prijavi zaradi domnevnih kršitev s skupno 2186 obtožbami. Kar 78 % vseh prijavi je prišlo iz sistema "Spregovori", ostalih 22 % so odkrili sami s pomočjo različnih kontrol. Od vseh prijavi, vloženi prek sistema "Spregovori", jih je bilo anonimnih 35 %. Zaradi različnih prevar, ki so jih storili zaposleni, so odpustili 102 zaposlena ter izdali 68 pisnih opozoril. Na podlagi odkritih prevar so uvedli nova usposabljanja, izobraževanja in nove notranje kontrole (Novartis International AG, 2021).

V nadaljevanju sem kritično ovrednotil vzpostavljen sistem, podal predloge za izboljšavo in opisal prednosti sistema v podjetju Lek. Le-ta ima s podjetjem Novartis zelo dobro razvit sistem za prijavo nepravilnosti. Z zaposlenimi izvajajo izobraževanja o etičnem kodeksu, varstvu osebnih podatkov in prijavah o neželenih dogodkih. Pozitiven vidik sistema "Spregovori", etičnosti in skladnosti poslovanja je tudi, da njihovi poslovni partnerji upoštevajo enaka načela in pravila, kot veljajo za zaposlene v Leku. Zato lahko sklepamo, da bodo v primerjavi z drugimi podjetji prejeli več prijavi od poslovnih partnerjev.

Z vidika prijavitelja je zelo pomembno, da njegova prijava ostane anonimna. Prijave, zbrane po telefonu ali spletu, gredo neodvisnim zunanjim partnerjem. Ti so pogodbeno zavezani, da ne smejo ugotavljati identitete prijavitelja. Zato menim, da je najboljši način anonimne prijave ravno prek spleta ali telefona, saj se prijavitelj počuti varneje kot v primeru prijave osebno v podjetje.

Pomanjkljivosti sem opazil pri obveščanju javnosti o zaščiti žvižgačev pred povračilnimi ukrepi. V primeru, da prijavo oddamo anonimno, do povračilnih ukrepov s strani podjetja ne bi smelo priti. Pa vendarle podjetje nagovarja, naj prijavitelji razkrijejo svojo identiteto, saj bodo tako lažje raziskali primer. Zato je pomembno, da prijavitelje dodatno informirajo ter podrobneje opišejo politiko o zaščiti žvižgačev pred povračilnimi ukrepi. Zelo zanimivo bi bilo izvedeti, kaj se je zgodilo s prijavitelji v preteklosti ter kakšnih ukrepov so bili deležni.

3.3 Sistem žvižgaštva v podjetju Petrol d. d.

Petrol, Slovenska energetska družba, d. d. (v nadaljevanju Petrol) je slovensko trgovsko podjetje, njegova osrednja poslovna dejavnost predstavlja trgovanje z naftnimi derivati, plinom in ostalimi energenti. Kar 80 % vseh prihodkov od prodaje dosežejo z že omenjenimi energenti, ostalih 20 % pa s trgovanjem blaga za široko potrošnjo in s storitvami (Petrol d. d., brez datuma a).

V Petrolu imajo vzpostavljen program korporativne integritete, s katerim izkazujejo zavezanost etičnemu korporativnemu upravljanju. Sprejeli so tudi kodeks ravnanja, v katerem imajo nabor pravil, standardov obnašanja in pričakovanih ravnanj. Pri prepoznavanju in vrednotenju tveganj uporabljajo različne načine za zbiranje informacij ter tudi različne tehnike dela (Petrol d. d., brez datuma b).

Možnost prijave neprimerne ravnanja lahko oddajo zaposleni in tretje osebe prek (Petrol d. d., brez datuma b):

- telefona na telefonsko številko: 080 13 95,
- Petrolovim pooblaščenecem za korporativno integriteto na e-naslov: integriteta@petrol.si,
- spletnega obrazca – sistem “Spregovori”.

K elektronskemu sporočilu se lahko oddajo tudi priloge, ki so lahko v pomoč, vendar naj ne razkrijejo identitete, če želi oseba ostati anonimna. Kadar se odda prijava po elektronski pošti, je pomembno, da se v sporočilu navedejo (Petrol d. d., 2021):

- vrsta nepravilnosti,
- imena vpletenih,
- datum, čas in kraj dogodka,
- kolikokrat je prišlo do neprimerne ravnanja.

Sistem “Spregovori” je Petrolova zunanja in neodvisna linija za prijavo nepravilnosti. Namenjena je vsakomur in jo uporabimo takrat, ko opazimo neetično ravnanje in ga želimo prijaviti na anonimni način. Leta 2021 so sistem posodobili, tako da prijavitelj odgovarja na

vprašanja, ki so prilagojena posameznemu incidentu. Družba Petrol prijaviteljem za prijavo ne ponuja nagrad (Petrol d. d., 2021).

Prijava poteka tako, da prijavitelj po varnih in zaupnih kanalih, ki jih upravlja neodvisna družba Deloitte, poda prijavo. S tem ko prijavitelj pošlje prijavo neposredno družbi Deloitte, želijo zagotoviti njihovo anonimnost. Telefonske ali pisne prijave se obravnavajo na enak način. V primeru nejasnosti se lahko prijavitelj na lastno željo vključi v del preiskave (Petrol d. d., 2021).

Vsako prijavo analitiki podrobno pregledajo, nato predlagajo nadaljnje ukrepe ter prijavo predložijo imenovanemu predstavniku družbe Petrol za nadaljevanje postopka. Družba Petrol se bo nato odločila, katere ukrepe bodo izvedli (Petrol d. d., 2021).

V nadaljevanju sem kritično ovrednotil vzpostavljen sistem, podal predloge za izboljšave in opisal prednosti sistema v podjetju Petrol. V letnih poročilih, kodeksu ravnanja in na njihovi spletni strani nisem našel poteka raziskave prevare glede na prijavo prek sistema "Spregovori". Zato predlagam, da v kodeksu ravnanja podrobneje opišejo potek preiskave, ga ponazorijo z že izvedeno raziskavo ali objavijo videoposnetek ter na tak način seznanijo prijavitelja s postopkom raziskave.

Kljub temu, da imajo vzpostavljeno neodvisno zunanjo linijo za poročanje prevar, se mi zdi pomembno, da v podjetju vzpostavijo politiko proti povračilnim ukrepom. Takšno politiko bi bilo zelo dobro predstaviti tudi javnosti, zato da se bodo prijavitelji odločili za prijavo nepravilnosti ter se ne bodo bali ukrepov podjetja zoper njih.

V Petrolu zelo dobro gradijo in krepijo kulturo etike, ki je eno izmed najučinkovitejših sredstev za zaznavanje prevar in korupcije, ki povzročata izgubo ali slab ugled v družbi. Uveljavljen imajo sistem za prijavo nepravilnosti "Spregovori". Sistem je povezan z zunanjo neodvisno družbo za prijavo nepravilnosti, s katerim zagotavljajo anonimnost prijave. V Petrolu se zavedajo, da je anonimnost prijave pomembna ter da je pomemben element etičnega delovanja in programa preprečevanja prevar. S prijavami prek zunanje linije prijaviteljem zagotovijo anonimnost in nekaznovanost zaradi prijave.

3.4 Sistem žvižgaštva v Skupini GEN

Skupina GEN je vodilna slovenska elektroenergetska skupina, katere krovna družba je podjetje GEN Energija, d. o. o. Glavni namen skupine GEN je združevanje podjetij za proizvodnjo električne energije, trženje in prodajo ter razvoj. Naloga vseh združenih podjetij je zanesljiva, varna in konkurenčna oskrba uporabnikov električne energije. Električno energijo proizvajajo iz nizkoogljicnih in trajnostnih virov energije; to so viri iz jedrske, vodne in sončne energije (GEN skupina, brez datuma).

V skupini GEN imajo sprejet kodeks poslovne etike družbe GEN Energija, d. o. o., v katerem opisujejo temeljna načela poslovne etike. Vsak zaposleni je seznanjen z njim ter lahko v primeru kršenja kodeksa poroča prek njihovega vzpostavljenega sistema. Pomembno je, da o kršenju obvestijo svoje nadrejene, nato pa morajo oni ukrepati skladno s svojimi pristojnostmi. Z vsemi kršitvami sta seznanjena direktor in vodja posameznega sektorja v družbi. Zagotovljeno je tudi, da zaposleni, ki upravičeno poročajo o kršitvah kodeksa zaradi svojega dejanja, ne bodo oškodovani (GEN energija d. o. o., 2012).

V družbah skupine GEN lahko vsakdo anonimno prijavi nepravilnosti. Če je kdorkoli seznanjen s kakršnokoli obliko nepravilnosti v katerikoli družbi skupine GEN, jo lahko prijavi na elektronsko pošto: prijava.nepravilnosti@gen-energija.si. Zagotavljajo, da bodo skrbno preučili vse prijave in nato ustrezno ukrepali (GEN skupina, 2022).

Jamčijo, da pri anonimnih prijavah ne bodo raziskovali identitete prijavitelja. V primeru, da napišete tudi osebne podatke, se bodo tudi osebno obrnili na vas. Takšna prijava ne more ostati anonimna, vendar bodo kljub temu v vseh primerih varovali vašo identiteto. Spodbujajo, da v prijavi napišete čim več dejstev oz. okoliščin posameznega neprimernege dejanja in priložite dokumentacijo, ki jim bo v pomoč (GEN skupina, 2022).

Prijavo o nepravilnosti z dokumentacijo lahko tudi pošljete po pošti na naslov: GEN energija, d. o. o., Vrblina 17, 8270 Krško, Slovenija – z oznako »nepravilnosti« (GEN skupina, 2022).

V nadaljevanju sem kritično ovrednotil vzpostavljen sistem in podal predloge za izboljšave le-tega v Skupini GEN. Rad bi poudaril, da sem pri skupini GEN zelo težko našel podatke glede prijave o nepravilnostih, in to vidim kot njihovo glavno slabost. Zato bi bil moj prvi predlog, da se na njihovi spletni strani ustvari dodatna stran, na kateri bodo zbrani vsi pomembni podatki za prijavitelje. Stran za prijavo nepravilnosti naj bo hitro dosegljiva in enostavna za uporabo.

Drugi predlog za izboljšavo njihovega sistema za prijavo nepravilnosti je, da dvema možnostma prijave dodajo vsaj še eno preko zunanje neodvisne družbe. Kljub temu, da zagotavljajo anonimnost, osebno anonimne prijave ne bi pošiljal neposredno v podjetje. Zato predlagam, da si najdejo neodvisnega zunanjega partnerja, ki bo vse prijete prijave anonimiziral ter jih nato posredoval skupini GEN. Ob uvedbi takšnega sistema bi svetoval, da se s poslovnim partnerjem pogodbeno dogovorijo, da ne sme ugotavljati identitete osebe, ki je poslala prijavo. S takim načinom bodo k prijavi nepravilnosti spodbudili osebe, ki so v dvomih glede anonimnosti.

Zelo pomembno je, da zaposlene in poslovne partnerje spodbudijo k oddaji prijave nepravilnosti. Kot rešitev predlagam, da v podjetju ustvarijo in širijo etično kulturo, izobražujejo zaposlene in novozaposlene, da delujejo v skladu s pravnimi in etičnimi

normami, ter jih ozaveščajo o spoštovanju etičnih načel. Pomembno je tudi, da objavijo obrazec za prijavo nepravilnosti ter tako zmanjšajo število nepopolnih prijav. Prav tako se lahko dogovorijo s poslovnimi partnerji, da so dolžni upoštevati enaka etična načela, kot jih imajo sprejeta v njihovi skupini. Opazil sem tudi, da prijavitelji niso nikjer obveščeni, katere informacije je treba poslati ob prijavi nepravilnosti. Zato podjetju predlagam, da pripravijo obrazec, s katerim bodo vse prijavitelje seznanili s pomembnimi informacijami. Podjetje lahko pričakuje popolnejše prijave, s katerimi bo lažje reševalo primere.

3.5 Sistem žvižgaštva v podjetju Luka Koper d. d.

Delniška družba Luka Koper (v nadaljevanju Luka Koper) v koprskem pristanišču izvaja logistične in pristaniške storitve. So del mednarodne blagovne izmenjave in mednarodnega poslovanja. Osnovna dejavnost je izvajanje pretovornih in skladiščnih storitev za vse vrste blaga, njihov cilj pa je zagotavljanje celovite logistične podpore njihovim strankam (Luka Koper d. d., brez datuma).

Uprava družbe Luka Koper je nazadnje leta 2019 sprejela etični kodeks družb skupine Luka Koper. Zaposleni imajo dostop do kodeksa v elektronski obliki na portalu Lukanet, za javnost pa je dostopen na spletni strani Luke Koper. Poslovodstvo in vsi zaposleni so zavezani k spoštovanju določil etičnega kodeksa, dolžni so tudi ravnati skladno z vrednotami in načeli drugih poklicnih kodeksov, ki so jim zavezani. Vodje organizacijskih enot morajo tudi spremljati spoštovanje določil etičnega ravnanja (Luka Koper d. d., 2019a).

Kršitev načel etičnega ravnanja ali drugih nepravilnosti (kot so: koruptivna dejanja, prevare, neetično ravnanje, kršitev etičnega kodeksa ...) lahko zaposleni ali tretje osebe prijavijo upravi ali pooblaščenca za korporativno integriteto družbe. Prijave lahko podajo ustno ali pisno, samostojno ali vodji, ki je prijavo dolžan posredovati pooblašчени osebi. Prijava se lahko odda tudi prek spletnega ali klasičnega tiskanega obrazca, objavljenega na spletni strani družbe, ali se pošlje na elektronski naslov integriteta@luka-kp.si ali po pošti na naslov Luka Koper, d. d., Vojkovo nabrežje 38, 6000 Koper s pripisom "za pooblaščenca za korporativno integriteto" (Luka Koper d. d., 2019a).

Zaposleni lahko sami presodijo, ali se najprej pogovorijo s svojo vodjo ali prijavo anonimno sporočijo pooblašчени osebi za korporativno integriteto. Prijavo lahko anonimno oddajo tudi prek spletnega sistema za pošiljanje anonimnih prijav. V primeru dobronamerne prijave identitete anonimnega prijavitelja ni dovoljeno ugotavljati. Lahko se razkrije le na podlagi sodne odločbe sodišča ali nujnosti zaradi zavarovanja javnega interesa. Prijavitelju se lahko zagotovi varovanje tajnosti vira prijave ter identiteta prijavitelja kot zaupen podatek v skladu z veljavnimi predpisi. V kodeksu je napisano tudi, da prijavitelj zaradi podane prijave ne sme biti diskriminiran ali ustrahovan. Družba je dolžna tudi zaščititi prijavitelja pred povračilnimi ukrepi (Luka Koper d. d., 2019a).

Pooblaščenec za korporativno integriteto je dolžan obravnavati vse anonimne in neanonimne prijave nedovoljenega ravnanja zaposlenih. Postopek se uvede za vse verodostojne in dobronamerne prijave, katerih vsebina in priloge kažejo na zadostne razloge za sum kršitve etičnega kodeksa (Luka Koper d. d., 2019b).

Preiskava poteka po več točkah (Luka Koper d. d., 2019b):

- vsebina prijave – po prejeti prijavi se najprej preverita vsebina in priložena dokumentacija, ocenita se verodostojnost in dobronamernost prijave. Prijavitelja se lahko pozove k dopolnitvi prijave ali zaprosi za dodatno dokumentacijo;
- določitev poročevalca – pooblaščenec skliče sejo, na kateri tudi določi poročevalca za vsako prijavo. Poročevalcu je dodeljena naloga reševanja prijave;
- zbiranje informacij – poročevalec pripravi predlog načrta dela in rok zaključka, nato se postopek nadaljuje z zbiranjem podatkov, dokumentov in informacij od prijavitelja ali drugih oseb ter enot. Pooblaščenec ali drugi člani komisije lahko opravljajo razgovore oz. zbirajo informacije ter obvestila od vseh oseb, ki bi lahko dale koristne informacije. Vsi zaposleni morajo sodelovati s pooblaščenecem in člani komisije. Poročevalec odloči, kdaj so dejanske in pravne okoliščine dovolj jasne, da lahko pripravijo zaključne ugotovitve s predlogom za odločanje;
- odločanje – pooblaščenec ali komisija lahko prijavo:
- zavrne (v primeru, da prijavitelj v roku ne dopolni prijave, če se o isti zadevi že vodi postopek),
- zavrne (če gre predvsem za kritike, mnenja, za anonimno prijavo, kjer ne dobijo zadostnih podatkov),
- prekine (nastopijo okoliščine, ki preprečujejo aktivno in strokovno delo zaradi interesov morebitnega kazenskega ali drugega sodnega postopka, ali pa je treba počakati na odločitev drugega organa);
- sklep – pooblaščenec in komisija lahko izdata sklep ter predlagata potrebne ukrepe za odpravo kršitev in preprečitev nastanka škodljivih posledic. Komisija tudi odloči, na kakšen način se o odločitvi obvestita prijavitelj in oseba, na katero se nanaša odločitev;
- odstop prijave – če pooblaščenec ali komisija ugotovi, da obstaja sum kaznivega dejanja, lahko prijavo odstopi v reševanje drugemu pristojnemu organu in o tem obvesti upravo družbe. Pri odstopu morajo biti pazljivi na zaščito prijavitelja skladno s poslovníkom in veljavno zakonodajo.

Postopek poteka preiskovanja nepravilnih ravnanj je podrobneje opisan v poslovníku o delu pooblaščenca za korporativno integriteto. Pooblaščenec za korporativno integriteto je zadolžen tudi za spremljanje gibanja kršitev in o ugotovljenih kršitvah poroča v letnem poročilu (Luka Koper d. d., 2019b).

V nadaljevanju sem kritično ovrednotil vzpostavljen sistem, podal predloge za izboljšave in opisal prednosti sistema podjetja Luka Koper. Prijavitelji imajo v Luki Koper zelo veliko različnih možnosti za prijavo nepravilnosti. Kljub temu bi predlagal, da vzpostavljen sistem poimenujejo ter ga s pošiljanjem elektronskih sporočil in izobraževanjem približajo vsakemu zaposlenemu in povezanim osebam v podjetju. Anonimni prijavitelji iščejo varen način prijave, s katerim prijava ne bo neposredno poslana v podjetje. Za rešitev navedenih težav predlagam podjetju, da najde neodvisnega zunanjega partnerja, ki mu lahko prijavitelji pošljejo prijavo. S partnerjem naj Luka Koper sklene pogodbo, v kateri se zunanji partner zaveže, da ne bo raziskoval identitete prijavitelja.

Na spletni strani Luke Koper, v letnem poročilu, poslovniku in kodeksu nisem našel razlage, da zaposlene izobražujejo, obveščajo in informirajo o sistemu za prijavljanje nepravilnosti. Kot sem že omenil, je pomembno, da vzpostavljen sistem poimenujejo ter ga predstavijo zaposlenim, dobaviteljem, strankam ter vsem osebam, s katerimi so povezani vsaj enkrat letno.

Prijavitelji imajo možnost prijave tudi prek spletnega obrazca na spletni strani Luke Koper. Na koncu obrazca se je treba strinjati s politiko zasebnosti v podjetju. Menim, da je politika zasebnosti, s katero se mora prijavitelj strinjati, nepotrebna. Prijavitelj se že tako zelo težko odloči za oddajo prijave in sprejme zelo veliko tveganje, nato pa mora pri oddaji prijave potrditi še dodatno zahtevo. Prijavitelj se mora tako še dodatno izobraziti o politiki zasebnosti v podjetju ter jo natančno preučiti. Prijava nepravilnosti po drugih kanalih strinjanja prijavitelja s politiko zasebnosti ne zahteva. Zato predlagam, da podjetje Luka Koper odmakne zahtevo o strinjanju prijavitelja s politiko zasebnosti v obrazcu na spletni strani.

Zelo pozitivno je, da je s strani prijavitelja in Luke Koper zelo natančno in podrobno opisan postopek preiskovanja nepravilnih ravnanj v poslovniku o delu pooblaščenca za korporativno integriteto. Prijavitelji so tako boljše informirani, kako poteka preiskava in kakšne postopke lahko pričakujejo od podjetja, zato se lahko tudi hitreje odločijo za prijavo.

3.6 Sistem žvižgaštva v podjetju Mercator d. o. o.

Mercator d. o. o. (v nadaljevanju Mercator) deluje v okviru Fortenove grupe v celotni regiji Jugovzhodne Evrope ter je ena največjih gospodarskih družb v Sloveniji. Sedež družbe Mercator je v Sloveniji. Glavna dejavnost Mercatorja je trgovina na drobno z izdelki vsakdanje rabe v gospodinjstvu s ponudbo dopolnilnih storitev (Mercator d. o. o., brez datuma a).

V Mercatorju imajo dokument z naslovom Politika spodbujanja k odgovornemu in poštenemu ravnanju v več različnih jezikih. Dokument natančno predpisuje postopke glede prijav, varovanja zaupnosti prijavitelja, ravnanja z dobrimi praksami ter določa odgovornosti

vseh vključenih v postopku. Opozarjajo tudi, da poleg prevar, kraje ali korupcije lahko prijavijo tudi še ostale slabe prakse, vključno z vedenjem, ki ni v skladu z vrednotami skupine. Spodbujajo kulturo odprtosti, s katero želijo preprečiti kakršnokoli škodo za Mercator. Sistem "Povejmo", ki ga imajo vzpostavljenega v Mercatorju, spodbujajo uprava, vodstvo vseh družb Skupine Mercator in nadzorni svet z revizijsko komisijo (Mercator d. o. o., brez datuma b).

Prijavo lahko odda vsaka dobronamerna oseba za več vrst neprimernih ravnanj, ki spadajo v naslednje kategorije (Mercator d. o. o., brez datuma b):

- kaznivo dejanje,
- ogrožanje zdravja in varnosti,
- neupoštevanje zakonodaje ali internih aktov,
- okoljska škoda,
- nestrokovno ravnanje,
- zloraba ali negospodarna raba sredstev podjetja,
- namerno zavajanje ali prikrivanje podatkov.

Prijavo lahko oddate neposredno na Mercator ali odvetniški družbi, s katero sodelujejo. Prijavitelj lahko uporabi obrazec na spletni strani družbe Mercator, vendar uporaba obrazca ni obvezna (Mercator d. o. o., brez datuma b).

Prijavo na Mercator lahko podamo v elektronski obliki na naslov povejmo@mercator.si, prek spletnega sistema "Povejmo" ali pa po pošti na naslov: Poslovni sistem Mercator d. d., NOTRANJA REVIZIJA, Dunajska cesta 107, 1000 Ljubljana, Slovenija s pripisom: STROGO ZAUPNO! NE ODPIRAJ! (Mercator d. o. o., brez datuma b).

Prijavitelj se lahko odloči, da prijavo neodvisnemu zunanjemu sodelavcu odda prav tako v treh oblikah: v elektronski obliki na naslov povejmo.odvetnik@ceferin.si, v zadevi navede: POVEJMO! STROGO ZAUPNO! Prav tako je možno prijavo oddati prek spletnega sistema "Povejmo" ali pa po pošti na naslov: Odvetniška družba Čeferin, Pogačnik, Novak, Koščak in partnerji o. p., d. o. o., Taborska cesta 13, 1290 Grosuplje, s pripisom: POVEJMO! STROGO ZAUPNO! NE ODPIRAJ! (Mercator d. o. o., brez datuma b).

Vloga neodvisnega zunanjega sodelavca je, da anonimizira prijaviteljeve osebne podatke ter jih posreduje notranji reviziji Skupine Mercator. Vse oddane prijave vedno obravnava služba notranje revizije Skupine Mercator. V primeru razkritja identitete bodo osebne podatke prijavitelja poznali v službi notranje revizije Skupine Mercator ali sodelavci v neodvisni zunanji družbi (Mercator d. o. o., brez datuma b).

Preiskava poteka tako, da odgovorna oseba najprej prouči dejstva in predpostavke prijave, nato v primeru tveganja ali nevarnosti za zdravje ali varnost nemudoma ukrepa. V

naslednjem koraku preveri podobne prijave ter identificira osebne interese, ki bi lahko iz prijave izhajali. V zadnjem koraku oceni, ali je potrebna nadaljnja preiskava (Mercator d. o. o., brez datuma b).

Odgovorna oseba za prijavo je odgovorna za varovanje identitete prijavitelja, razen v primeru kazenske preiskave, ko jo lahko razkrije pristojnim organom. Poskrbi, da preiskava poteka zaupno in kolikor hitro je mogoče. Na koncu tudi obvesti prijavitelja o zaključku preiskave in sprejetih ukrepih (Mercator, d. o. o., brez datuma b).

V nadaljevanju sem kritično ovrednotil vzpostavljen sistem, podal predloge za izboljšave in opisal prednosti sistema v podjetju Mercator. Po mojem mnenju je slabost v podjetju Mercator to, da nimajo podrobno opisane kulture odprtosti, ki jo v podjetju izvajajo. Zato bi predlagal, da jo podrobneje opišejo. Pomembno je tudi, da so zaposleni in vse osebe, povezane s podjetjem Mercator, deležni enakih informacij glede kulture, zato predlagam, da je javno dostopna. Podjetju predlagam, da vsem zaposlenim omogoči redna izobraževanja ali delavnice v povezavi s prijavo nepravilnosti v elektronski obliki.

Ena izmed slabosti pri vzpostavljenem sistemu za prijavo nepravilnosti je tudi možnost prijave nepravilnosti samo po elektronski in navadni pošti. Predlog za izboljšavo je vzpostavitev tretjega kanala za prijavo nepravilnosti, in sicer s spletnim obrazcem. Pošiljanje anonimnih prijav po elektronski in navadni pošti se mi ne zdi najvarnejši način, saj lahko hitro pride do razkritja identitete prijavitelja.

Glavna prednost vzpostavljenega sistema podjetja Mercator je to, da so vse pomembne informacije združene na eni spletni strani. Obrazce za prijavo nepravilnosti in politiko spodbujanja k odgovornemu in poštenemu delu imajo na voljo v več jezikih. Obrazec na njihovi spletni strani je zelo koristen tako za prijavitelje kot tudi za podjetje. Prijavitelji vedo, katere podatke potrebujejo za reševanje primera v podjetju, prav tako tudi preiskovanje primera poteka hitreje, saj v podjetje dobijo ključne informacije ter ni potrebe po dopolnitvi prijave s strani prijavitelja. Prijavitelji imajo možnost poslati prijavo tako direktno v podjetje kot tudi zunanjem partnerju.

3.7 Sistem žvižgaštva v Skupini Telekom Slovenije

Skupina Telekom Slovenije je vodilni ponudnik celovitih komunikacijskih storitev v Sloveniji. Prepoznan je kot vodilni v povezovanju novih generacij mobilnih in fiksnih komunikacij ter storitev v oblaku. Njihova glavna dejavnost obsega mobilne in fiksne komunikacije, digitalne storitve, storitve, digitalno oglaševanje in gradnjo ter vzdrževanje telekomunikacijskih omrežij. Skupina je sestavljena iz obvladujoče družbe s sedežem v Sloveniji in iz odvisnih družb iz Jugovzhodne Evrope (Telekom Slovenije d. d., 2022).

V Skupini Telekom Slovenije imajo sprejet etični kodeks, katerega glavni namen je zagotovitev jasnih informacij ter seznanitev sodelavcev z osnovnimi etičnimi in zakonskimi usmeritvami. Nekatera področja, ki izhajajo iz kodeksa, so podrobneje opredeljena v notranjih aktih. V etičnem kodeksu zaposlenim omenijo, da so dolžni podati prijavo, ko izvejo za kakršnokoli nezakonito dejanje, dogodek ali ravnanje, ki lahko škodi ugledu ali poslovanju skupine (Telekom Slovenije d. d., 2017).

V letu 2021 so posodobili pravilnik o zagotavljanju skladnosti poslovanja s konkurenčnim pravom. Pravilnik opredeljuje postopke in notranje kontrole zagotavljanja skladnosti ter navodila zaposlenim, kako ravnati v posameznih situacijah. V družbi tudi redno izobražujejo oz. usposablajo zaposlene ter jim omogočajo, da po različnih kanalih anonimno in zaupno poročajo o kršitvah etičnega kodeksa, drugih internih aktih in nezakonitih ravnanj (Telekom Slovenije d. d., 2022).

Sistem za prijavo nepravilnosti so v družbi vzpostavili leta 2014, opredeljen je v pravilniku o načinu upravljanja prijav in zaščiti prijaviteljev. Pri posodobitvi pravilnika leta 2021 so upoštevali usmeritve Direktive (EU) 2019/1937 o zaščiti oseb, ki prijavijo kršitve prava Unije (Telekom Slovenije d. d., 2022).

V družbi Skupine Telekom Slovenije si prizadevajo za pošteno in učinkovito poslovanje. Verjamejo, da nepravilnosti in protipravna ravnanja zmanjšujejo motivacijo in moralo zaposlenih, slabšajo poslovni rezultat, uspešnost in konkurenčnost družbe ter povzročajo negativne posledice (Telekom Slovenije d. d., brez datuma a).

Zato imajo v družbi tako zaposleni kot tudi zunanji deležniki možnost podati prijavo nepravilnosti oz. protipravnega ravnanja, ki so jih zaznali. To so vse kršitve etičnega kodeksa, drugih internih aktov oz. druga neetična ali sporna dejanja. Vse prijavitelje spodbujajo, da navedejo čim več dejstev oz. podrobnosti o okoliščinah neprimerne ravnanja. V veliko pomoč jim je tudi dokumentacija, ki jo lahko prijavitelj priloži k prijavi (Telekom Slovenije d. d., brez datuma a).

Vsako oddano prijavo prejme Komisija za upravljanje s prijavi v Telekomu Slovenije, ki je pristojna, da prijavo obravnava. Komisija vsako prijavo posebej prouči in ustrezno ukrepa zoper njo. S podatki bo varovala zaupno, strokovno in s poklicno skrbnostjo. Prijavitelju zagotavljajo popolno zaščito skozi ves čas trajanja postopka kot tudi po njegovem zaključku (Telekom Slovenije d. d., brez datuma a).

Prijavitelji imajo dve možnosti oddaje prijave (Telekom Slovenije d. d., brez datuma a):

- po elektronski pošti na naslov: prijave@telekom.si ali
- po navadni pošti na naslov: Telekom Slovenije, d. d., Komisija za upravljanje s prijavi, Cigaletova 15, 1000 Ljubljana s pripisom "Ne odpiraj".

V želji po več informacij se lahko osebe obrnejo na pooblaščenca za skladnost poslovanja in integriteto Danijela Ramšaka, v primeru preprečevanja pranja denarja in financiranja terorizma pa na pooblaščenca Jerneja Nemca (Telekom Slovenije d. d., brez datuma b).

V nadaljevanju sem kritično ovrednotil vzpostavljen sistem, podal predloge za izboljšave in opisal prednosti sistema podjetja Telekom Slovenije. V podjetju imajo sprejet etični kodeks, v katerem seznanijo vse zaposlene z osnovnimi etičnimi in zakonskimi usmeritvami. Vse zaposlene tudi redno izobražujejo o prijavi nepravilnosti. Redna izobraževanja so zelo pomembna, saj le tako lahko seznanimo zaposlene s posodobitvami vzpostavljenega sistema za prijavo nepravilnosti. Prav tako jih z izobraževanjem tudi spomnimo, da morajo o opaženih nepravilnostih tudi poročati. Telekom Slovenije je posodobil sistem za prijavo nepravilnosti v letu 2021 z usmeritvami direktive, ki jo je zadala EU. Za prijavitelje je še posebej pomembno, da je sistem posodobljen na ta način, saj organizacijam prepoveduje povračilne ukrepe, ščiti prijavitelje ter jim omogoča veliko koristi.

Kot glavno pomanjkljivost bi rad izpostavil, da imajo prijavitelji na voljo samo dva kanala za prijavo nepravilnosti, in sicer po elektronski in navadni pošti. Uporaba teh kanalov se mi ne zdi najvarnejši način, saj se lahko hitro razkrije identiteta prijavitelja. Zato podjetju predlagam, da uvede nov kanal za prijavo nepravilnosti, in sicer spletni obrazec, ki ga prijavitelj anonimno pošlje neodvisnemu zunanjemu partnerju. Telekom Slovenije naj z neodvisnim zunanjim partnerjem pogodbeno sklene, da ne sme ugotavljati identitete prijavitelja. Naloga partnerja je, da v anonimni prijavi vse podatke o prijavitelju zbriše (če so vključeni v prijavo) ter jo nato posreduje pooblaščenim osebam v Telekom Slovenije.

Podjetju Telekom Slovenije predlagam tudi, da na spletni strani objavijo obrazec za prijavo nepravilnosti. Prijavitelj tako lahko sledi pomembnim vprašanjem in odda popolno prijavo. Podjetje se bo izognilo nepopolnim prijavam, ki se v primeru anonimnosti velikokrat zaključijo neuspešno.

V podjetju omenjajo, da so nekatera področja iz etičnega kodeksa podrobneje opredeljena v notranjih aktih. Ker je prijavitelj lahko tudi tretja oseba ali zunanji partner, je pomembno, da so vse informacije o prijavi nepravilnosti javno dostopne. Če prijavitelj ni zaposlen v podjetju in nima dostopa do notranjih aktov, ne more dostopati do razpoložljivih informacij, ki so na voljo zaposlenim. Zato predlagam, da so vse informacije o prijavah nepravilnosti javno dostopne.

3.8 Sistem žvižgaštva v Zavarovalnici Triglav d. d.

Skupina Triglav je vodilna zavarovalno-finančna skupina v Sloveniji ter ena vodilnih v Jugovzhodni Evropi. Obvladujoča družba Skupine Triglav je Zavarovalnica Triglav, d. d., ki je hkrati največja ter najstarejša slovenska zavarovalnica. Skupino Triglav sestavlja 53

družb, posluje v šestih državah s tujimi družbami za zavarovalno posredovanje, zastopanje in pozavarovanje (Triglav d. d., brez datuma a).

V letu 2021 so prenovili Kodeks Skupine Triglav, z njim so vzpostavili sistem za neposredno sporočanje neskladnosti. Postopke o prijavi nepravilnosti urejajo s posebnim notranjim aktom o obravnavanju notranjih prevar in kršitev kodeksa. Zaposlene nenehno izobražujejo in seznanjajo z njegovo vsebino (Triglav d. d., 2022).

V Skupini Triglav obvladovanje prevar razumejo kot pogoj za zaupanje v pošteno in stroškovno učinkovito poslovanje zavarovalnice. Z naprednimi računalniškimi rešitvami hitro prepoznajo sume prevar, sodobna tehnologija jim pomaga pri vzpostavljanju sistema notranjih kontrol za preprečevanje in odkrivanje prevar (Triglav d. d., 2022).

Vse zaposlene, še posebej osebe, ki sklepajo zavarovanja in rešujejo škode, izobražujejo in ozaveščajo o prepoznavanju prevar in njihovi prijavi. V boju proti prevaram se povezujejo tudi z drugimi zavarovalnicami in državnimi organi (Triglav d. d., 2022).

Sistem prijav nepravilnosti je podrobneje urejen v pravilniku o obravnavanju notranjih prevar in kršitev. V njem je natančneje opisano zagotavljanje varstva identitete prijavitelja in varstvo pred povračilnimi ukrepi. V vseh družbah Skupine Triglav deluje vsaj en kanal za prijavo kršitev. V družbah z več kot 50 zaposlenimi uporabljajo javno dostopen kanal za prijavo kršitev prek aplikacije na njihovi spletni strani. Dostopen je vsem zaposlenim kot tudi tretjim osebam. Vsako prijavo obravnavajo po vnaprej določenem postopku, ves čas in tudi po zaključku skrbijo za zaščito dobrovernega prijavitelja (Triglav d. d., 2022).

Sume prevar ali kršitev lahko prijavite na naslednje načine (Triglav d. d., brez datuma b):

- s spletnim obrazcem,
- po elektronski pošti na naslov: sporp@triglav.si,
- s klicem na telefonsko številko: 01 474 74 44,
- po pošti na naslov: Zavarovalnica Triglav, d. d., Miklošičeva cesta 19, 1000 Ljubljana (z napisom "SPORP – ne odpiraj") ali
- osebno na Zavarovalnici Triglav, d. d., pri Službi za preprečevanje, odkrivanje in raziskovanje prevar, Verovškova ulica 60 b, 1000 Ljubljana.

Zavarovalnica se zgleduje po dobrih praksah sodobnih globalnih podjetij in ima zato vzpostavljeno Službo za preprečevanje, odkrivanje in raziskovanje prevar (v nadaljevanju SPORP). Ta neposredno odgovarja upravi zavarovalnice, spremlja trende na področju preprečevanja prevar in zagotavlja uporabo najsodobnejših orodij pri njihovem odkrivanju. Samo zaposleni znotraj SPORP imajo dostop do prijav, ki jih skrbno preučijo in obravnavajo kot poslovno skrivnost (Triglav d. d., brez datuma c).

Zavarovalnica Triglav, d. d., je v notranjih aktih družbe postavila striktna pravila o obravnavanju prijav. SPORP po prejeti prijavi o sumu prevare izvede analizo, s katero potrdi ali zavrže sum prevare. V primeru potrjene prevare SPORP nadaljuje raziskovanje, izvaja poglobljene analitične postopke in poizvedbe, zbira informacije in preučuje dokumente (Triglav d. d., brez datuma c).

V letu 2021 so v Skupini Triglav obravnavali 1517 sumov prevar in jih potrdili v 878 primerih. Med vsemi obravnavanimi prevarami so od zunanjih in notranjih prijaviteljev prejeli 33 sumov prevar, od njih je bilo potrjenih devet primerov (Triglav d. d., 2022).

V nadaljevanju sem kritično ovrednotil vzpostavljen sistem, podal predloge za izboljšave in opisal prednosti sistema Zavarovalnice Triglav. V Skupini Triglav redno izvajajo izobraževanja zaposlenih in jih seznanjajo z vsebino kodeksa. Zaposleni zato vedo, na koga se lahko obrnejo v primeru vprašanj glede prijave nepravilnosti ter kako podati prijavo. V letu 2021 so tudi prenovili Kodeks Skupine Triglav, svetujem jim, da ga še naprej pregledujejo in posodablajo na vsake dve leti.

V Zavarovalnici Triglav imajo zaposleni in tretje osebe možnost podati prijavo po petih različnih kanalih, vendar nobeden izmed njih ne vključuje neodvisnega zunanjega partnerja. Zato predlagam, da najdejo zunanjega partnerja, ki mu lahko prijavitelji pošljejo prijavo o nepravilnostih. Pomembno je, da Zavarovalnica Triglav in zunanji partner pogodbeno skleneta, da slednjemu ni dovoljeno ugotavljati identitete prijavitelja, po prejeti prijavi pa zbrise osebnih podatke prijavitelja, če jih navede v anonimni prijavi, ter prijavo posreduje pooblaščenim osebam v Zavarovalnici Triglav. Z vključitvijo neodvisnega zunanjega partnerja se bodo anonimni prijavitelji hitreje odločili za prijavo nepravilnosti.

V letnem poročilu 2021 omenjajo, da je sistem o prijavah nepravilnosti podrobneje urejen v pravilniku o obravnavanju notranjih prevar in kršitev. V njem so informacije glede zagotavljanja varstva identitete prijavitelja in varstva pred povračilnimi ukrepi. Pravilnika nisem našel na spletu, zato predvidevam, da spada med notranje akte v zavarovalnici, do katerih javnost nima dostopa. Kakorkoli, predlagam, da se pravilnik o obravnavanju notranjih prevar in kršitev javno objavi ali pa se doda povezava do pravilnika v letnem poročilu. Menim, da se veliko prijaviteljev za prijavo ne odloči ravno zaradi pomanjkanja informacij.

3.9 Sistem žvižgaštva v Skupini Intereuropa

V Sloveniji in jugovzhodni Evropi je skupina Intereuropa vodilni ponudnik celovitih logističnih storitev. Poleg obvladujoče družbe, ki ima sedež v Kopru, skupino sestavlja še 12 povezanih družb. Skupina Intereuropa zagotavlja vse vrste logističnih storitev s področja zračnega, pomorskega in kopenskega prometa, skladiščenja in carinskih storitev, ki so potrebne za nemoten pretok blaga od proizvajalca do kupca (Intereuropa d. d., brez datuma).

Etični kodeks, katerega imajo od leta 2017 sprejetega v skupini je v elektronski obliki dostopen zaposlenim, poslovnim partnerjem in tretjim osebam na spletnih straneh podjetja. Vsi zaposleni imajo dostop tudi na intranetnih portalih posamezne družbe. V etičnem kodeksu skupine Intereuropa zaposlene obveščajo, da so v primeru suma neskladja z določili tega kodeksa, obvezani podati prijavo. Prijavo lahko oddajo zaposleni, poslovni partnerji in tretje osebe na več načinov (Intereuropa d. d., 2017):

- po spletni aplikaciji Interžvižgač, ki je dostopna na spletni strani podjetja,
- po elektronski pošti na naslov etika@intereuropa.si,
- po pošti na naslov Intereuropa d.d., za etični odbor – ne odpiraj, Vojkovo nabrežje 32, 6000 Koper,
- ali na katerikoli drug način, tudi neposredno članom etičnega odbora.

Spodbujajo tudi k oddaji nepopolne prijave. Etični odbor, ki bo obravnaval prejeto prijavo zavezujejo, da bo ravnal zaupno ter bo o obravnavanih prijavah obvestil ustrezno višje vodstvo. Vse prejete prijave zoper člane uprave, člane nadzornega sveta in komisij nadzornega sveta ter zaposlenih v Službi za notranjo revizijo bo obravnavala Revizijska komisija. V kolikor je prijavitelj v dvomih ali gre za kršitev določil kodeksa, lahko na etični odbor naslovi tudi samo vprašanje. Etični odbor je sestavljen iz pooblaščenca za korporativno integriteto in štirih članov. Pooblaščenca za korporativno integriteto in dva člana etičnega odbora imenuje uprava, ostala dva člana imenujejo predstavniki zaposlenih (Intereuropa d. d., 2017).

Spletna aplikacija Interžvižgač je namenjena prijavam sumov kršitev in postavljanju vprašanj s področja integritete zaposlenim kot tretjim osebam. Na spletni strani imajo tudi videoposnetek, v katerem odgovorijo na najpomembnejša vprašanja prijaviteljev. Prijava preko spletne aplikacije Interžvižgač poteka preko sistema Zaupljiv (angl. Trusty). Sistem Zaupljiv upravlja tuje in zunanje neodvisno podjetje v Švici, v imenu organizacije. Dostop do osebnih podatkov imajo samo osebe, ki so za to pooblaščenec. Osebne podatke in informacije lahko razkrijejo policiji ali drugim organom le v primeru, če to zahteva zakon. Zaradi zaščite zaupnosti podatkov je vsa komunikacija med sistemom in prijaviteljevim spletnim brskalnikom šifrirana. Na koncu postopka oddaje prijave je vsem prijaviteljem dodeljeno uporabniško ime in geslo, ki ga bodo potrebovali za sledenje oddani prijavi (Intereuropa d. d., 2023).

V nadaljevanju sem kritično ovrednotil vzpostavljen sistem, podal predloge za izboljšave in opisal prednosti skupine Intereuropa. V Intereuropi imajo zaposleni in tretje osebe možnost podati prijavo po najmanj štirih različnih kanalih. Prijavitelj lahko zbira med njimi in izbere sebi najbolj primerno. V skupini Intereuropa imajo prijavitelji možnost oddati prijavo tudi preko spletne aplikacije Interžvižgač. Predlagam, da v podjetju ponovno razmislijo glede poimenovanja le-te. Besedo žvižgač večina ljudi razume kot slabšalnico z negativnim zvokom, zato predlagam, da spremenijo ime spletne aplikacije.

S sodelovanjem z zunanjim neodvisnim partnerjem preko sistema Zaupljiv, spodbudijo anonimne prijavitelje k oddaji prijave. Prijavitelji se počutijo varnejše glede njihove anonimnosti, kakor pa v primeru, da bi prijavo poslali neposredno v podjetje.

Prednost v postavljenem sistemu za prijavo nepravilnosti predstavljajo ločeni kanali v spletni aplikaciji Interžvižgač. Zaposleni in javnost imajo možnost oddati prijavo ali postaviti vprašanje preko dveh različnih kanalov. Za spremljanje že odprte prijave ali postavljenega vprašanja imajo na voljo še tretji kanal.

Kot eno izmed glavnih prednosti skupine Intereuropa bi rad poudaril, da je v tem magistrskem delu edino raziskano podjetje, ki omogoča bodočim prijaviteljem pregled videoposnetka na njihovi spletni strani. Z videoposnetkom še dodatno spodbudijo zaposlene in javnost k oddaji prijave, jim podajo osnovne podatke in na kratko odgovorijo na najpogostejša vprašanja.

V letnem poročilu, etičnemu kodeksu in na njihovi spletni strani nisem našel poteka raziskave prevare. Predlagam, da potek raziskave podrobneje opišejo ter ga vključijo v etični kodeks. Za prijavitelje je pomembno, da vedo kako poteka postopek v podjetju, ter na katero osebo se lahko obrnejo. Potek preiskave lahko ponazorijo z že izvedeno raziskavo ter na tak način seznanijo prijavitelja s postopkom.

V skupini Intereuropa posebej ne omenjajo, kako izobražujejo zaposlene glede prijav nepravilnosti. Zato predlagam, da zaposlene redno izobražujejo in jih seznanijo z vsebino kodeksa, s spletno aplikacijo Interžvižgač ter sistemom Zaupljiv. Zaposleni morajo vedeti, na koga se lahko obrnejo v primeru vprašanj glede prijave nepravilnosti ter kako oddati prijavo.

Etični kodeks koncerna Intereuropa je veljaven od leta 2017 in še ni bil posodobljen. Predlagam, da se etični kodeks pregleda in doda pomembne informacije. Koristno bi bilo, da bi etični kodeks posodabljali na vsake dve leti.

3.10 Predlogi za izboljšavo vsem podjetjem

Ključno je ustvariti in zagotoviti podporo najvišjega vodstva, ki spodbuja vsakogar, da prijavi nepravilnosti. V podjetju je treba doseči etično kulturo, ki se mora razširiti po celotni organizaciji na vseh ravneh, od direktorja do najnižjega delovnega mesta. Če vodstvo ne sprejme takšne kulture in odkrito ne podpira etičnega vedenja, so majhne možnosti, da se bodo zaposleni počutili dovolj močni in samozavestni za poročanje o nepravilnostih. Zato predlagam, da se vodstvo pogosteje vključuje v sistem in stopi v stik z zaposlenimi.

Prijavitelji se lahko po prijavi nepravilnosti soočajo z vrsto problemov. Bojijo se izgube službe, finančnih kazni, izgube ugleda ... Zato je pomembno, da posameznike spodbudimo

k prijavi nepravilnosti. V tujini je najpogostejša in zelo učinkovita spodbuda finančna nagrada. Predlagam vsem podjetjem, da določijo različne kriterije za pridobitev nagrade. Pozorni morajo biti tudi na višino, saj lahko previsoka nagrada povzroči preveliko število neprimernih prijav. Kot primer lahko navedem Komisijo za trgovanje s terminskimi pogodbami na blagu v ZDA ali Ameriško komisijo za vrednostne papirje in borzo.

Podjetja lahko preventivno pregledajo svoje notranje kontrole ter pooblastila osebam v zvezi z njimi. Po raziskavi ACFE se skoraj polovica prevar zgodi zaradi pomanjkanja notranjih kontrol ali pa imajo nekatere osebe preveč pooblastil v zvezi z njimi.

SKLEP

V magistrskem delu sem obravnaval prevare in dejavnike pri vseh prevarantih. Prevare imajo več definicij, ena izmed njih pravi, da so nezakonito dejanje, ki ima značilnosti goljufije, utaje ali izrabe zaupanja. Prevaro lahko naredi oseba ali organizacija ter tako pridobi denar, posest ali storitev, se izogne plačilu ali pa zaščiti svojo prednost. Dejavniki, ki so prisotni pri vseh prevarantih, morajo nastopiti sočasno in v pravem razmerju. To so pritisk, priložnost, racionalizacija in zmožnost.

Za podjetja je zelo pomembno, da preprečijo prevare z zaščito sredstev na varovanem območju, da eni osebi ne dajo preveč pooblastil, da izvajajo neodvisne preglede ter ustvarijo sistem za anonimno prijavo. Poznamo dve vrsti prevar, in sicer poneverbo sredstev in prevarantsko računovodsko poročanje. Poneverba sredstev se pogosto zgodi pri zaposlenih na nižjih nivojih v organizaciji, tako da imajo neposredno korist. Prevarantsko računovodsko poročanje je značilno za višje nivoje v organizaciji, in sicer lažno sestavijo računovodske izkaze ter imajo tako posredno korist.

Podjetja odkrivajo prevare na različne načine. Podrobneje sem opisal žvižgaštvo kot enega izmed najučinkovitejših. Prav tako sem predstavil notranje kontrole, ki so v podjetjih zelo pomembne, saj se je po raziskavi ACFE skoraj polovica prevar zgodila zaradi pomanjkanja notranje kontrole ali pa so imele določene osebe preveč pooblastil v povezavi s to vrsto kontrole. Ostali elementi za odkrivanje prevar so še oddelek skladnosti, notranja revizija, zunanja revizija in forenzično računovodstvo.

Pregledal sem tudi dve raziskavi, in sicer globalno raziskavo ACFE, s katero so preizkušeni preiskovalci prevar ocenili, da organizacije zaradi prevar izgubijo približno 5 % prihodkov vsako leto. Žvižgači so v 40 % poročali o nepravilnostih prek elektronske pošte, v 33 % prek internetnih obrazcev in 27 % prek telefonskih linij. Organizacije z vzpostavljenim sistemom za prijavljanje nepravilnosti so prevare odkrile hitreje, zato so povzročile manj škode. V raziskavi PwC v slovenskem javnem in zasebnem sektorju je 29 % anketiranih organizacij odgovorilo, da nima vzpostavljenih kontrolnih mehanizmov za preprečevanje in odkrivanje prevar.

Žvižgaštvo je opredeljeno kot dejanje, s katerim žvižgač razkrije informacije o nepravilnostih, ki so bile storjene v organizaciji ali z njene strani, osebam, za katere verjame, da lahko ukrepajo. Pomembna razlika med osebo, ki se pritožuje, in žvižgačem je ta, da žvižgač želi škodo v javnem interesu preprečiti in se bori v korist celotne družbe. Žvižgači organizacijam prinašajo dodatno vrednost, saj so branilci etičnosti in zakonitosti, prispevajo k ohranjanju ugleda organizacije ter pomagajo pri reševanju življenj in milijarde denarnih sredstev. Po razkritju informacij so pogosto kaznovani, tudi družba ima o njih negativne predstave, pojavljajo se slabšalnice, kar oslabi pripravljenost ljudi k prijavi nepravilnosti.

Evropska unija je leta 2019 sprejela Direktivo (EU) 2019/1937, s katero je dala velik pomen zaščiti žvižgačev. Od organizacij z več kot 50 zaposlenimi zahteva, da ustvarijo notranje kanale za poročanje o nepravilnostih, da vse organizacije na podlagi prijave ukrepajo ter prijav ne ignorirajo. Direktiva tudi razširja pomen žvižgača in ga opredeljuje ne samo kot zaposlenega, temveč tudi kot posameznika, ki poroča o nepravilnostih. Slovenija je Direktivo v lokalno zakonodajo prenesla z zakonom o varstvu žvižgačev, ki je začel veljati 22. februarja 2023.

Žvižgači se lahko odločijo za enega izmed dveh načinov poročanja. Na voljo imajo interno ali zunanjo prijavo. Pri interni prijavi ni vladne preiskave ali dejanskega sodnega postopka. Organizacija lahko izvede vsa dejanja interno, lahko pa posreduje prijavo organom pregona. Žvižgači po neuspešni interni prijavi pogosto opravijo še zunanjo prijavo. Interna prijava je lahko anonimna, medtem ko je pri zunanji prijavi, s katero je vložena pritožba, oseba v nekem trenutku javno obelodanjena.

Vsak prijavitelj, ki se odloči za prijavo, mora biti sposoben razložiti, kaj in zakaj prijavlja. Da se prijavitelj kar najbolje zaščiti, je pomembno, da je vsak korak, ki ga naredi, premišljen in se zaveda svojih posledic prijave. Ključno je tudi, da se prijavitelji izogibajo zbiranju dokazov na nepooblaščen način. Zavedati se morajo tudi, da ne morejo pridobiti zagotovila, da ne bo razkrita njihova identiteta.

Ker so žvižgači pogosto pod velikim stresom ter se bojijo povračilnih ukrepov, je pomembno, da jih spodbudimo k oddaji prijave o nepravilnosti. V ZDA osebe spodbudijo k prijavi s finančnimi nagradami. Primer je Ameriška komisija za vrednostne papirje in borzo ter Komisija za trgovanje s terminskimi pogodbami na blago. Žvižgačem pod določenimi pogoji obljublajo finančno nagrado iz sklada za zaščito vlagateljev, torej se sredstva ne vzamejo oškodovancem.

V Sloveniji nimamo enotnega zakona, ki bi bil namenjen zaščiti žvižgačev v vseh sektorjih. Zakoni dovoljujejo prijaviteljem, da poročajo po notranjih in zunanjih kanalih. Prav tako dovoljujejo anonimne prijave. Za organizacije brez sistema za prijavo nepravilnosti trenutno še ni sankcij, kar pa se bo z uvedbo Direktive (EU) 2019/1937 spremenilo. Ministrstvo za

pravosodje je avgusta 2022 tudi pripravilo osnutek zakona o zaščiti žvižgačev, ki pa še vedno ni v veljavi. Revizijska hiša EY je v raziskavi ugotovila, da je leta 2021 le 42 % slovenskih podjetij z več kot 250 zaposlenimi popolnoma pripravljenih na uveljavitev novih pravil.

V nadaljevanju sem opravil raziskavo v devetih slovenskih podjetjih. Za vsako posebej sem raziskal sistem za prijavo nepravilnosti ter ga kritično ovrednotil. Glede na ugotovitve v teoretičnem delu sem nato vsakemu podjetju posebej podal predloge za izboljšave. Ugotovil sem, da so vsa raziskana podjetja prepoznala sistem za prijavo nepravilnosti kot učinkovito orodje za zmanjšanje tveganja prevar ter da jim sistem prinaša dodano vrednost.

Vsem podjetjem sem podal vsaj tri predloge za izboljšavo. Glavni predlog za vsa raziskana slovenska podjetja v magistrskem delu je, da vključijo politiko nagrajevanja žvižgačev, saj jih nobeno raziskovano slovensko podjetje ne nagrajuje. Pomembno je tudi, da ustvarijo in zagotovijo podporo najvišjega vodstva. Prav tako večina podjetij ne omogoča anonimnih prijav prek zunanjih partnerjev, za katere menim, da so eden izmed najvarnejših kanalov poročanja.

Krka, Skupina GEN, Mercator in Skupina Telekom Slovenije omogočajo prijaviteljem prijavo samo po elektronski in navadni pošti, pri čemer pa se lahko zelo hitro odkrije identiteta prijavitelja. V nekaterih primerih podjetja omenjajo, da imajo sistem prijave nepravilnosti podrobno opisan v dokumentih, ki javno niso dostopni, kar pomeni, da prijavitelji, ki niso zaposleni v omenjenih podjetjih, nimajo popolnih informacij. Skupina Intereuropa je edino raziskano podjetje, kjer zaposlene in javnost spodbujajo in informirajo z videoposnetki. Skupina Telekom Slovenije, Skupina GEN in Krka nimajo objavljenih obrazcev, s katerimi bi si lahko prijavitelji pomagali ob prijavi. Vsa raziskovana podjetja imajo še vedno prostor, da izboljšajo svoj sistem za prijavo nepravilnosti ter ga izpopolnijo.

LITERATURA IN VIRI

1. ACFE. (2022). *Occupational Fraud 2022: A report to the nations*. Pridobljeno 10. avgusta 2022 iz <https://www.acfe.com/fraud-resources/global-fraud-survey>
2. Agencija za javni nadzor nad revidiranjem – ANR. (2021, 16. november). *Uvod v prevarantsko računovodsko poročanje in nekatere ugotovitve iz raziskav ACFE*. Pridobljeno 16. novembra 2021 iz https://www.anr.si/wp-content/uploads/datoteke/Novice/Kranjc_prevarantsko%20poro%C4%8Danje.pdf
3. Banisar, D. (2011, 2. februar). *Whistleblowing: International Standards and Developments*. Pridobljeno 9. avgusta 2022 iz https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1753180
4. Berger Montague. (brez datuma). *What is the difference between internal and external whistleblowing*. Pridobljeno 24. septembra 2022 iz <https://bergermontague.com/internal-vs-external-whistleblower/>

5. Blueprint for Free Speech. (2018). *Whistleblower Protection in Slovenia – Briefing paper*. Pridobljeno 1. oktobra 2022 iz <https://static1.squarespace.com/static/5e249291de6f0056c7b1099b/t/609672248a680d17f1f2ffc8/1620472367798/EU+briefing+paper+-+Slovenia+-+english+-+BP.pdf>
6. Caliyurt, K. & Idowu, S. (2012). *Emerging fraud: Fraud Cases from Emerging Economies*. Heidelberg: Springer.
7. CFTC. (brez datuma). *Apply for an award*. Pridobljeno 29. septembra 2022 iz <https://www.whistleblower.gov/overview/applyforanaward>
8. Chambers, A. (2004). *Assessing internal controls – for internal auditors and others*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
9. Coenen, T. (2008). *Essentials of Corporate fraud*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
10. Committee ABA Section of Business Law. (2005). *Corporate Compliance Survey. The Business Lawyer*. Pridobljeno 9. septembra 2022 iz <http://www.jstor.org/stable/40688333>
11. CPA Journal. (2021). *Whistleblowing Intentions for Internal Auditors*. Pridobljeno 5. novembra 2022 iz <https://www.cpajournal.com/2021/10/20/whistleblowing-intentions-for-internal-auditors/>
12. Deloitte. (brez datuma). *A new era of whistleblowing – But why is it important?* Pridobljeno 23. julija 2022 iz <https://www2.deloitte.com/hu/en/pages/risk/articles/new-era-of-whistleblowing-why-is-it-important.html>
13. Department for Business, Innovation and Skills. (2016). *Whistleblowing: guidance and code of practice for employers*. Pridobljeno 8. avgusta 2022 iz https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/415175/bis-15-200-whistleblowing-guidance-for-employers-and-code-of-practice.pdf
14. Devitt, J. K. (2015a). *What is whistleblowing?* Pridobljeno 8. septembra 2022 iz https://www-jstor-org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/pdf/resrep20533.4.pdf?refreqid=excelsior%3A303f5ce12b59b2d10b859119e4f3b068&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&origin=&acceptTC=1
15. Devitt, J. K. (2015b). *Speaking up safely civil society guide to whistleblowing: Middle East and North Africa region*. Transparency International. Pridobljeno 8. septembra 2022 iz <https://www.transparency.org/en/publications/speaking-up-safely-civil-society-guide-to-whistleblowing-mena>
16. Dworkin, T. M. & Baucus, M. S. (1998). *Internal vs. External Whistleblowers: A Comparison of Whistleblowing Processes*. Pridobljeno 8. avgusta 2022 iz <http://www.jstor.org/stable/25073961>
17. EQS Integrity line. (brez datuma). *Whistleblower Protection for Businesses*. Pridobljeno 15. avgusta 2022 iz <https://www.integrityline.com/expertise/white-paper/whistleblower-protection-for-businesses/>
18. EU whistleblowing monitor. (2022). *Status of transposition*. Pridobljeno 27. decembra 2022 iz <https://www.whistleblowingmonitor.eu/>

19. Eurocadres. (2020). *Whistleblowing toolkit – Eurocadres best practice guide*. Pridobljeno 12. septembra 2022 iz <https://www.eurocadres.eu/publications/whistleblowing-toolkit-eurocadres-best-practice-guide/?hilite=whistle>
20. Evropski parlament in Svet Evropske unije. (2019, 26. november). *Direktiva (EU) 2019/1937 Evropskega parlamenta in sveta z dne 23. oktobra 2019 o zaščiti oseb, ki prijavijo kršitve prava Unije*. Pridobljeno 4. Novembra 2022 iz <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1937&from=EN>
21. GEN energija d. o. o. (2012, 12. oktober). *Kodeks poslovne etike družbe GEN energija, d. o. o.* Pridobljeno 26. novembra 2022 iz https://www.gen-energija.si/files/sitegenerator/198/pdf/Gen_Eticni_kodeks_vsebina_web.pdf
22. GEN skupina. (2022). *Informacije javnega značaja*. Pridobljeno 26. novembra 2022 iz <https://www.gen-energija.si/o-gen-skupini/javne-objave>
23. GEN skupina. (brez datuma). *O skupini GEN*. Pridobljeno 26. novembra 2022 iz <https://www.gen-energija.si/o-gen-skupini/skupina-gen>
24. Hauser, C., Bretti-Rainalter, J. & Blumer, H. (2021). *Whistleblowing Report 2021*. Pridobljeno 20. julija 2022 iz <https://www.integrityline.com/expertise/white-paper/whistleblowing-report/>
25. Hersh, M. A. (2003). *Whistleblowers — heroes or traitors?: Individual and collective responsibility for ethical behaviour*. Pridobljeno 11. septembra 2022 iz <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1367578802000251>.
26. Inštitut notranjih revizorjev. (2012). *Mednarodni standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju*. Pridobljeno 16. avgusta 2022 iz <https://si-revizija.si/datoteke/notranji-revizorji/250/nr-ssr-2013.pdf>
27. Intereuropa d. d. (2017). *Etični kodeks koncerna Intereuropa*. Pridobljeno 10. decembra 2022 iz <https://www.intereuropa.si/si/files/default/vsebina/Korpo/Eti%c4%8dni%20kodeks%20skupine%20INTEREUROPA%202017.pdf>
28. Intereuropa d. d. (2023). *Zasebnost podatkov*. Pridobljeno 5. januarja 2023 iz <https://interzvizgac.intereuropa.si/data-privacy>
29. Intereuropa d. d. (brez datuma). *Predstavitev*. Pridobljeno 10. decembra 2022 iz <https://www.intereuropa.si/si/o-nas/predstavitev>
30. Koletnik, F. & Kolar, I. (2008). *Forenzično računovodstvo*. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.
31. Koletnik, F. (2008). *Zunanje revidiranje*. Maribor: Univerza v Mariboru, Ekonomska-poslovna fakulteta, Inštitut za računovodstvo, revizijo in davčno svetovanje.
32. Komisija za preprečevanje korupcije – KPK. (2022a, 8. junij). *Žvižgači – pogumni ljudje v nezavidljivih situacijah*. Pridobljeno 23. julija 2022 iz <https://www.kpk-rs.si/blog/2022/06/08/>
33. Komisija za preprečevanje korupcije – KPK. (2022b). *Žvižgači kot branik etičnosti in zakonitosti v podjetjih*. Pridobljeno 24. septembra 2022 iz <https://www.kpk-rs.si/blog/2022/03/31/zvizgaci-kot-branik-etichnosti-in-zakonitosti-v-podjetjih/>

34. Krka, tovarna zdravil, d. d. (2020, 30. november). *Pravilnik o preprečevanju, odkrivanju in preiskovanju prevar*. Pridobljeno 20. novembra 2022 iz <https://www.krka.si/vlagatelji/informacije-za-vlagatelje/dokumenti/dokumenti-o-upravljanju-druzbe/>
35. Krka, tovarna zdravil, d. d. (brez datuma). *Letno poročilo 2021*. Pridobljeno 20. novembra 2022 iz <https://www.krka.si/vlagatelji/financna-porocila/>
36. Kukutschka, R. M. (2021). *Global Corruption Barometer, European Union 2021*. Pridobljeno 24. julija 2022 iz https://www.transparency.si/wp-content/uploads/2021/06/gcb_eu_2021-web.pdf
37. Lek d. d. (2022). *Poročilo o trajnostnem razvoju družbe Lek, d. d., za leto 2021*. Pridobljeno 22. novembra 2022 iz https://lek.si/media/dropbox/porocila/Lek_Trajnostno_porocilo_2021.pdf
38. Lek d. d. (brez datuma). *Dobrodošli pri nas*. Pridobljeno 22. novembra 2022 iz <https://lek.si/sl/o-nas/predstavitev-druzbe/>
39. Luka Koper d. d. (2019a). *Etični kodeks družb skupine Luke Koper*. Pridobljeno 27. novembra 2022 iz https://www.luka-kp.si/wp-content/uploads/2021/04/Eticni-kodeks-druzb-Skupine-Luka-Koper-_okt2019.pdf
40. Luka Koper d. d. (2019b, 8. oktober). *Poslovník pooblaščenca za korporativno integriteto in komisije za obravnavo prijav kršitve korporativne integritete v skupini Luka Koper*. Pridobljeno 27. novembra 2022 iz <https://www.luka-kp.si/wp-content/uploads/2021/04/Poslovník-pooblasčenca-za-korporativno-integriteto-in-komisije-za-obravnavo-krsitve-KI-v-skupini-LK.pdf>
41. Luka Koper d. d. (brez datuma). *Predstavitev o družbi in pristanišču*. Pridobljeno 27. novembra 2022 iz <https://www.luka-kp.si/o-podjetju/predstavitev/>
42. Mercator d. o. o. (brez datuma a). *O Skupini Mercator*. Pridobljeno 27. novembra 2022 iz <https://www.mercatorgroup.si/sl/o-skupini/mercator/>
43. Mercator d. o. o. (brez datuma b). *Politika spodbujanja k odgovornemu in poštenemu delu*. Pridobljeno 28. novembra 2022 iz <https://www.mercatorgroup.si/sl/druzbeno-odgovornost/povejmo/>
44. Mesmer-Magnus, J. R. & Viswesvaran, C. (2005). *Whistleblowing in Organizations: An Examination of Correlates of Whistleblowing Intentions, Actions, and Retaliation*. *Journal of Business Ethics*. Pridobljeno 11. septembra 2022 iz <http://www.jstor.org/stable/25123666>
45. Novartis International AG. (2021). *Novartis in Society ESG Report 2020*. Pridobljeno 23. novembra 2022 iz https://www.novartis.com/sites/novartis_com/files/novartis-in-society-report-2020.pdf
46. Novartis. (2020, 7. december). *Conflicts of Interest Guideline*. Pridobljeno 23. novembra 2022 iz https://www.novartis.com/sites/novartis_com/files/conflict-of-interest-guideline.pdf
47. Novartis. (brez datuma). *Linija urada SpeakUp Novartis*. Pridobljeno 23. novembra 2022 iz <https://secure.ethicspoint.eu/domain/media/sl/gui/100412/index.html>

48. Petrol d. d. (2021, 22. februar). *Prijavi nepravilnost. Spregovori*. Pridobljeno 25. novembra 2022 iz <https://www.petrol.eu/sl/aktualno/2021/02/prijavi-nepravilnost.-spregovori.html>
49. Petrol d. d. (brez datuma a). *Predstavitev skupine Petrol*. Pridobljeno 25. novembra 2022 iz <https://www.petrol.eu/sl/skupina-petrol/predstavitev>
50. Petrol d. d. (brez datuma b). *Petrolov kodeks ravnanja in vrednote*. Pridobljeno 25. novembra 2022 iz <https://www.petrol.eu/sl/skupina-petrol/korporativna-integriteta>
51. Phillips & Cohen. (brez datuma). *SEC whistleblower program: Overview, rewards and protections*. Pridobljeno 29. septembra 2022 iz <https://www.phillipsandcohen.com/sec-and-cftc-whistleblower-info/>
52. Povh, D. (2003). *Prezare, korupcija in notranji nadzor*. Ljubljana: Revizor.
53. PwC. (brez datuma). *Raziskava PwC: Pogostost prevar v javnem in zasebnem sektorju v Sloveniji*. Pridobljeno 29. junija 2022 iz https://www.pwc.com/si/sl/pdf/PwC-jeva%20okrogla%20miza_%20Pogostost%20prevar%20v%20javnem%20in%20zasebnem%20sektorju%20v%20Sloveniji.pdf
54. RiSolGo. (brez datuma). *Forenzični računovodja*. Pridobljeno 30. avgusta 2022 iz <https://www.risolgo.si/forenzicni-racunovodja/>
55. Slovenski inštitut za revizijo. (2018). *Razlagalni slovar*. Pridobljeno 15. avgusta 2022 iz <https://si-revizija.si/datoteke/standardi/2601/razlagalni-slovar---junij-2021.pdf>
56. Sneirson, J. F. (2015). *Shareholder primacy and corporate compliance*. *Fordham Environmental Law Review*. Pridobljeno 9. septembra 2022 iz <http://www.jstor.org/stable/26195883>
57. STA. (2021, 15. junij). *Survey: Perceived Corruption Increased in Slovenia During Pandemic, With 2nd Worst Results in EU*. Pridobljeno 1. oktobra 2022 iz <https://www.total-slovenia-news.com/politics/8449-survey-perceived-corruption-increased-in-slovenia-during-pandemic-with-2nd-worst-results-in-eu>
58. STA. (2022a, 2. julij). *Morning Headlines for Slovenia: Saturday, 2 July 2022*. Pridobljeno 1. oktobra 2022 iz <https://www.total-slovenia-news.com/news/10223-morning-headlines-for-slovenia>
59. STA. (2022b, 22. februar). *Morning Headlines for Slovenia: Tuesday, 22 February 2022*. Pridobljeno 1. oktobra 2022 iz <https://www.total-slovenia-news.com/news/9623-morning-headlines-for-slovenia>
60. Telekom Slovenije d. d. (2017). *Etični kodeks Skupine Telekom Slovenije*. Pridobljeno 5. decembra 2022 iz <https://www.telekom.si/o-podjetju/kodeks-poslovne-etike.pdf>
61. Telekom Slovenije d. d. (2022). *Letno poročilo Skupine Telekom Slovenije in družbe Telekom Slovenije, d. d., za leto 2021*. Pridobljeno 5. decembra 2022 iz <https://www.telekom.si/o-podjetju/Letno-porocilo-Skupine-Telekom-Slovenije-in-Telekoma-Slovenije-za-leto-2021.pdf>
62. Telekom Slovenije d. d. (brez datuma a). *Prijava nepravilnosti oziroma protipravnega ravnanja v STS*. Pridobljeno 5. decembra 2022 iz <https://www.telekom.si/o-podjetju/predstavitev/skladnost-poslovanja/prijava-nepravilnosti>

63. Telekom Slovenije d. d. (brez datuma b). *Skladnost poslovanja*. Pridobljeno 5. decembra 2022 iz <https://www.telekom.si/o-podjetju/predstavitev/skladnost-poslovanja>
64. Terracol, M. (2021, 24. marec). *Are EU Governments Taking Whistleblower Protection Seriously?* Pridobljeno 13. septembra 2022 iz <https://www.transparency.org/en/publications/eu-governments-whistleblower-protection>
65. Transparency International. (brez datuma). *Whistleblowing – Our priorities*. Pridobljeno 23. julija 2022 iz <https://www.transparency.org/en/our-priorities/whistleblowing>
66. Triglav d. d. (2022). *Letno poročilo Skupine Triglav in Zavarovalnice Triglav, d. d., 2021*. Pridobljeno 6. decembra 2022 iz <https://letnoporocilo.triglav.eu/storage/doc/202203/letno-porocilo-skupine-triglav-in-zavarovalnice-triglav-2021pdfvk.pdf>
67. Triglav d. d. (brez datuma a). *Skupina Triglav*. Pridobljeno 6. decembra 2022 iz <https://www.triglav.eu/sl/o-nas#skupina-triglav>
68. Triglav d. d. (brez datuma b). *Prijava suma prevar ter drugih nepravilnosti in kršitev v Skupini Triglav*. Pridobljeno 6. decembra 2022 iz <https://www.triglav.eu/sl/o-nas/obvladovanje-prevar/prijava-suma-prevare>
69. Triglav d. d. (brez datuma c). *Obvladovanje prevar. Pogosta vprašanja*. Pridobljeno 6. decembra 2022 iz <https://www.triglav.eu/sl/o-nas/obvladovanje-prevar/pogosta-vprasanja>
70. Wolfe, D. T. & Hermanson D. R. (2004). *The Fraud Diamond: Considering the Four Elements of Fraud*. Pridobljeno 20. avgusta 2022 iz <https://digitalcommons.kennesaw.edu/facpubs/1537/>
71. Worth, M. (2013, 5. november). *Whistleblowing in Europe: Legal protections for whistleblowers in the EU*. Pridobljeno 20. septembra 2022 iz https://issuu.com/transparencyinternational/docs/2013_whistleblowingineurope_en
72. Združenje notranjih revizorjev IIA – Slovenski inštitut. (brez datuma). *Več o notranji reviziji*. Pridobljeno 29. avgusta 2022 iz <https://www.ii.si/vec-o-notranji-reviziji/#toggle-id-21>
73. Žrt, A. (2021, 16. julij). *Whistleblower protection and reporting channels in Slovenia*. Pridobljeno 2. oktobra 2022 iz <https://cms.law/en/int/expert-guides/whistleblower-protection-and-reporting-channels/slovenia>